

Fundacja Rozwoju
Demokracji Lokalnej

FUNDACJA
ROZWOJU DEMOKRACJI LOKALNEJ

RAPORT
ROCZNY
2016

*Fundacja Rozwoju
Demokracji Lokalnej*

1989 r.

**FUNDACJA
ROZWOJU DEMOKRACJI LOKALNEJ**

RAPORT ROCZNY 2016

Warszawa 2017

SŁOWO WSTĘPNE	05
dr Cezary Trutkowski Prezes Zarządu Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnej	
WPROWADZENIE	07
Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej po 27 latach	
PAMIĘTAMY	10
Prof. Jerzy Regulski (1924-2015)	
ROZDZIAŁ I	12
Integracja środowiska samorządowego i rzecznictwo	
ROZDZIAŁ II	25
Doradzamy samorządom jak efektywnie zarządzać gminą	
ROZDZIAŁ III	31
Badania i rozwój samorządności	
ROZDZIAŁ IV	36
Szkolenia i rozwój kadr samorządowych	
ROZDZIAŁ V	40
Rozwiązywanie problemów lokalnych	
ROZDZIAŁ VI	49
Współpraca międzynarodowa oraz rozwój demokracji lokalnej i społeczeństwa obywatelskiego na świecie	

Raport Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnej za rok 2016

Opracowanie: Sylwia Gralec

Projekt graficzny: Marta Rębosz

Wydawca:

Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej

ul. Żurawia 43, 00-680 Warszawa

Warszawa 2017

INFORMACJE FINANSOWE	59
<hr/>	
Wyniki finansowe FRDL w roku 2016	
PUBLIKACJE	65
<hr/>	
ADRESY OŚRODKÓW FRDL	66
<hr/>	

Szanowni Państwo,

Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej została powołana w celu wspierania i rozwijania demokracji lokalnej rozumianej, w duchu zasady pomocniczości, jako prawo i zdolność społeczności lokalnych do przejmowania odpowiedzialności za sprawy publiczne mające bezpośredni wpływ na ich codzienne funkcjonowanie.

Założyciele Fundacji wywodzili się ze środowisk solidarnościowych, wierzyli w sens i potrzebę budowania społeczeństwa obywatelskiego, dążyli do upodmiotowienia społeczności lokalnych i restytucji samorządu terytorialnego, który będzie w stanie lepiej niż struktury państwa dbać o rozwój lokalny, sprawnie realizując zadania sprzyjające poprawie jakości życia Polaków. Jak wspominał Profesor Jerzy Reguński, było wtedy „oczywiste, że odbudowa samorządu nie będzie łatwa. PRL dokonał

zniszczenia świadomości obywatelskiej. Praktycznie nikt nie wiedział, na czym samorząd polega”. Zadaniem Fundacji miało być właśnie wspieranie odbudowy samorządu i wzmacnianie jego zdolności do skutecznego działania. Tę misję realizujemy już 27 lat. Dziś jesteśmy dumni z tego, że samorząd gminny w Polsce cieszy się największym poparciem społecznym od początku swego istnienia. Wierzymy, że przyczyniliśmy się do tego sukcesu i pragniemy ten sukces wzmacniać. Zgodnie ze strategią FRDL w najbliższych latach naszym zadaniem będzie dalsze działanie na rzecz zwiększania sprawności i efektywności funkcjonowania administracji samorządowej, wspieranie decentralizacji władzy publicznej, wzmacnianie poczucia sprawstwa wśród obywateli, budowanie lokalnego kapitału społecznego w Polsce oraz popularyzacja polskich doświadczeń transformacji ustrojowej w innych krajach.

Ostatni rok był dla Fundacji czasem niełatwym. Oprócz realizacji zadań wynikających wprost z naszych celów statutowych – działań, które obszernie zaprezentowaliśmy w niniejszym raporcie – musieliśmy stawić czoła pomówieniom mającym na celu zdyskredytowanie dobrego imienia naszej organizacji. Protestowaliśmy zatem przeciwko nieprawdziwym i zmanipulowanym informacjom rozpowszechnianym przez niektóre media oraz prostowaliśmy rozmaicie motywowane wypowiedzi atakujących nas komentatorów. W sposób całkowicie niezamierzony stało się to okazją do przypomnienia słów śp. Prezydenta Lecha Kaczyńskiego, który w liście do FRDL, kierowanym z okazji 20-lecia naszej działalności, pisał: „Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej jest nie tylko równolatkiem przemian politycznych i społecznych w naszym kraju, ale też poprzez swoją działalność w służbie idei Polski samorządnej wzmacnia je i wspiera”.

W ostatnich miesiącach czuliśmy się także w obowiązku reagować na pojawiające się w dyskursie publicznym zapowiedzi zmian regulacji, których negatywne skutki mogłyby ograniczyć potencjał rozwoju polskich samorządów. Wzywaliśmy do refleksji i rozważenia we wprowadzaniu reformy oświatowej, apelowaliśmy o wstrzymanie zmian w ordynacji wyborczej wprowadzających ograniczenie liczby kadencji na stanowiskach liderów samorządowych i o odstąpienie od pośpiesznego wprowadzania nowej ustawy o ustroju miasta stołecznego Warszawy. Jednocześnie aktywnie uczestniczyliśmy w debatach toczonych wokół tworzonej Strategii na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju, pozytywnie oceniając wiele z proponowanych w niej działań. Efektem naszego zaangażowania jest obszerny raport, opracowany we współpracy

ze związkami samorządowymi i Ministerstwem Rozwoju, pt. „Realizacja usług publicznych w jednostkach samorządu terytorialnego – ograniczenia, możliwości, rekomendacje”.

Jestem przekonany, że rok 2017 będzie dla Fundacji czasem rozwoju – podejmujemy szereg działań na arenie międzynarodowej, intensywnie wspierając rozwój połączonych gromad w Ukrainie, rozwijając współpracę z Radą Europy i uczestnicząc w wielonarodowych projektach finansowanych ze środków Komisji Europejskiej. W kraju rozwijamy działalność forów samorządowych, angażujemy się w przedsięwzięcia badawcze, realizujemy kolejne projekty doradcze i staramy się wzmocnić naszą działalność szkoleniową. Chcemy zintensyfikować dyskusję ekspercką na temat potrzebnych reform w systemie samorządowym. Jednak największym wyzwaniem, które przed nami stoi jest skuteczne wzmocnienie decentralizacji władzy publicznej i samorządności lokalnej w naszym kraju. Zawsze było to najważniejszym celem działalności FRDL. Profesor Jerzy Regulski wiele razy zabierał głos, przestrzegając przed zagrożeniami płynącymi z nadmiernego upartyjnienia życia publicznego, ograniczania swobód obywatelskich i ignorowania podmiotowości wspólnot lokalnych. W 2005 roku, za czasów rządów Premiera Marka Belki, pisał m.in.:

„Uderzające jest, że wielu polityków podkreśla konieczność rozwoju demokracji i wsłuchiwania się w głos opinii publicznej, ale jednocześnie uważa, że należy ograniczyć samorządność. Powstaje model oligarchii, pozorowanej demokracji, w której ludziom pozwala się mówić, ale decyduje się ponad ich głowami, często ignorując opinie i interesy społeczności lokalnych. Demokratyczne państwo prawa to takie, w którym ludzie mogą faktycznie decydować o swoich sprawach, a granice tej swobody wyznacza obowiązujące prawo, a nie wola polityków”².

Dziś o tych słowach chcemy pamiętać, a przesłanie z nich płynące czynić naszym credo.

Cezary Trutowski

Prezes Zarządu
Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnej

Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej postrzegana jest jako rzetelny i sprawdzony partner samorządu. Za swoją działalność FRDL otrzymała wiele nagród i wyróżnień.

Najważniejsze z nich to:

- UN Habitat Scroll of Honour (1995 r.),
- Nagroda Główna Prezesa Rady Ministrów RP w Konkursie „Pro Publico Bono” (2000 r.),
- Nagroda Honorowa Forum Ekonomicznego w Krynicy za wspieranie współpracy w Europie Środkowej i Wschodniej (2004 r.),
- Ośrodki FRDL za działalność regionalną otrzymały także liczne prestiżowe nagrody i wyróżnienia.

Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej powstała we wrześniu 1989 roku dla wspierania odbudowy samorządu terytorialnego jako podstawowej formy demokracji. Fundacja jest organizacją sieciową, w której skład wchodzi obecnie 13 Regionalnych Ośrodków z 2 filiami i koordynującego jej pracę Biura Zarządu w Warszawie. Dzięki tej strukturze obejmuje swoimi działaniami terytorium całej Polski, służy społecznościom lokalnym w nawet najbardziej odległych częściach kraju i poza jego granicami.

FRDL to obecnie największa w Polsce organizacja pozarządowa, szkoląca kadry samorządowe, doradzająca w zakresie rozwoju społeczności lokalnych, realizująca partnerskie, polskie i międzynarodowe projekty rozwojowe w obszarze decentralizacji władzy publicznej i wspierania samorządności.

Przez 27 lat swojej działalności Fundacja, za pośrednictwem ośrodków regionalnych, podejmowała szeroko zakrojone, różnorodne aktywności budujące polską samorządność lokalną i wspierała procesy decentralizacyjne w innych krajach. Dzięki temu stała się ważnym partnerem władz lokalnych, regionalnych i krajowych, organizacji pozarządowych oraz instytucji międzynarodowych.

MISJA FRDL:

Szerzenie idei samorządności obywatelskiej rozumianej jako podstawowa forma demokracji.

Fundacja, realizując swoją misję, prowadzi działalność oświatową, doradczą, naukową i badawczą, w tym:

- 1 badania i studia nad formami i problemami samorządności terytorialnej,
- 2 upowszechnianie wiedzy dotyczącej samorządu terytorialnego i form jego działania,
- 3 wspomaganie lokalnych inicjatyw społecznych i samorządowych,
- 4 wspieranie współpracy samorządów 76 terytorialnych we wszystkich dostępnych formach,
- 5 zbieranie i opracowywanie informacji o lokalnych inicjatywach samorządowych i obywatelskich,
- 6 działania na rzecz rozwoju społeczności lokalnych,
- 7 wspieranie organizacji o celach podobnych do celu Fundacji,
- 8 działania na rzecz ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju społeczności lokalnych.

¹ Jerzy Regulski, „Życie splecione z historią”, wyd. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 2014; str. 332

² Jerzy Regulski, „Samorządna Polska”, wyd. Rosner i Wspólnicy, 2005

W SWOICH DZIAŁANIACH NA RZECZ DEMOKRACJI I SAMORZĄDNOŚCI FUNDACJA KIERUJE SIĘ NASTĘPUJĄCYMI ZASADAMI:

- 1 NIEPARTYJNOŚĆ**
Fundacja dąży do współpracy ze wszystkimi samorządowymi organizacjami lokalnymi, bez względu na ich profil polityczny.
- 2 NIEZALEŻNOŚĆ**
Korzystając w swojej działalności ze środków różnych organizacji oraz agencji krajowych i zagranicznych, Fundacja pozostaje niezależna od wszelkich nacisków, zachowując autonomię w realizacji swojej misji i programów.
- 3 NIEKOMERCYJNOŚĆ**
Choć Fundacja pobiera opłaty za część swoich usług, nie jest organizacją nastawioną na zysk. Wysokość opłat jest ustalana na poziomie odzyskania kosztów, w sytuacji, kiedy nie mogą one być pokryte przez żadnego sponsora.
- 4 POMOCNICZOŚĆ**
Realizując swoje cele statutowe, Fundacja nie stara się zastąpić samorządów i innych organizacji w ich zadaniach. Dąży natomiast do wzmocnienia ich potencjału i inspirowania do działania.
- 5 PRZEJRZYSTOŚĆ**
Jako organizacja realizująca cele publiczne i korzystająca w tych działaniach ze środków pomocowych, Fundacja jest otwarta dla wszelkich zewnętrznych kontroli. Systematycznie poddaje się badaniom finansowym prowadzonym przez przedstawicieli ważniejszych sponsorów oraz polskie instytucje kontroli finansowej.

WŁADZE FUNDACJI ROZWOJU DEMOKRACJI LOKALNEJ

RADA FUNDATORÓW

Jerzy Stępień – Przewodniczący Rady Fundatorów (Prezes FRDL do 20 grudnia 2016 r.)
Andrzej Celiński
Adam Kowalewski
Jan Król
Joanna Regulska
Joanna Staręga-Piasek

ZARZĄD

Cezary Trutkowski – Prezes Zarządu (od 5 lipca 2016 r.)
Irena Peszko – Wiceprezes Zarządu (od 5 lipca 2016 r.)
Witold Monkiewicz – Wiceprezes Zarządu (od 5 lipca 2016 r.)
Irena Peszko – Prezes Zarządu (do 5 lipca 2016 r.)
Witold Monkiewicz – Wiceprezes Zarządu (do 5 lipca 2016 r.)
Cezary Trutkowski – Wiceprezes Zarządu (do 5 lipca 2016 r.)
Agnieszka Migoń – Członek Zarządu (do 5 lipca 2016 r.)

CIAŁEM DORADCZYM ZARZĄDU FRDL JEST KOLEGIUM DYREKTORÓW OŚRODKÓW REGIONALNYCH FRDL

WŁADZE KOLEGIUM DYREKTORÓW

(dwuletnia kadencja rozpoczęła się 10 marca 2015 r.)

Agnieszka Migoń – Przewodnicząca
Marcin Smala – Wiceprzewodniczący

RADA PROGRAMOWA FRDL

Janusz Sepioł - Przewodniczący
Rudolf Borusiewicz
Jerzy Cieślik
Olgierd Dziekoński
Zygmunt Frankiewicz
Anna Giza-Poleszczuk
Grzegorz Gorzelak
Elżbieta Hibner
Hubert Izdebski
Tadeusz Markowski
Stanisław Mazur
Andrzej Porawski
Paweł Swianiewicz

We wrześniu 2016 r.
Rada Programowa FRDL
wypracowała stanowisko
w sprawie rządowych
planów reformy systemu
szkolnego i jej skutków
dla samorządu
terytorialnego.

Minęły dwa lata od śmierci prof. Jerzego Regulskiego, prezesa i współzałożyciela Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnej.

Profesor Jerzy Regulski był wybitnym mężem stanu, inicjatorem odbudowy w Polsce samorządów lokalnych, współautorem reform samorządowych, które od 1990 roku, jako pełnomocnik rządu RP, wprowadzał w życie. Był On również jednym z założycieli i wieloletnim prezesem Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnej.

Od 2010 r. pełnił funkcję społecznego doradcy Prezydenta RP Bronisława Komorowskiego.

Jerzy Regulski ukończył Wydział Inżynierii Politechniki Warszawskiej, a następnie uzyskał stopień doktora i doktora habilitowanego na Wydziale Architektury tej uczelni. Problemom gospodarki przestrzennej poświęcił wiele lat pracy w placówkach akademickich Warszawy i Łodzi. Prowadził wykłady gościnne na 81 uniwersytetach zagranicznych. Był ekspertem Banku Światowego i innych organizacji międzynarodowych. Opublikował ponad 200 książek i rozpraw naukowych. Za swoje osiągnięcia otrzymał tytuły doktora honoris causa Uniwersytetu Łódzkiego oraz duńskiego Uniwersytetu w Roskilde. Profesor był Kawalerem Orderu Orła Białego. Był też odznaczony Krzyżem Wielkim Orderu Odrodzenia Polski.

NAGRODA IMIENIA JERZEGO REGULSKIEGO

W 2016 r. po raz pierwszy wręczono Nagrodę imienia Jerzego Regulskiego za wybitne osiągnięcia w kreowaniu ładu przestrzennego zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju. Nagrodę ustanowiły wspólnie Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej i Towarzystwo Urbanistów Polskich. Szczególne zasługi prof. Jerzego Regulskiego dotyczą dwóch dziedzin ważnych dla Polski i każdego jej obywatela odpowiedzialnie myślącego o przyszłości. Pierwszą z tych dziedzin była samorządność lokalna, a drugą urbanistyka oraz polityka przestrzenna i regionalna.

Jednym z najważniejszych zadań samorządów lokalnych, których koncepcje prof. Jerzy Regulski z grupą współpracowników tworzył, jest troska o ład przestrzenny polskich miast, miasteczek i osiedli. To zadanie powierzyło gminom polskie prawo. Dlatego Nagroda imienia Jerzego Regulskiego łączy dwie dziedziny działań jej Patrona – troskę o ład przestrzenny oraz nagradzanie jego twórców, których polem działań są polskie samorządy.

NAGRODA JEST PRYZNAWANA W CZTERECH KATEGORIACH:

- 1 IDEI**
w postaci planu lub projektu urbanistycznego, koncepcji przestrzennej, wizji rozwoju przestrzennego czy innego przedsięwzięcia o podobnym charakterze.
- 2 REALIZACJI DZIEŁA**
w postaci wdrożenia koncepcji urbanistycznej lub innej mającej charakter przestrzenny.
- 3 WIEDZY I UPOWSZECHNIANIA**
w postaci pracy naukowej, publikacji czy innej formy krzewienia lub poszerzania wiedzy związanej z urbanistyką, zagospodarowaniem i ładem przestrzennym.
- 4 AKTYWNOŚCI OBYWATELSKIEJ**
rozumianej jako inicjatywy i działania przyczyniające się do podniesienia ładu przestrzennego zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju.

Nagroda imienia Jerzego Regulskiego – gala finałowa, 5.11.2016 r.

Ceremonia wręczenia Nagrody im. Jerzego Regulskiego odbyła się podczas XI Kongresu Obywatelskiego 5 listopada 2016 r. w gmachu Politechniki Warszawskiej.

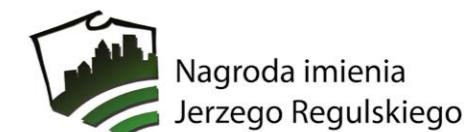
W kategorii IDEI nagrodę główną przyznano projektowi „Trakt Praski, czyli pieszo-rowerowy szlak pomiędzy warszawskim Powiślem oraz Pragę” (Małgorzata Dembowska). W kategorii tej nominowano projekty: „Odrzańska Droga Rowerowa – Koncepcja przebiegu trasy” (Instytut Rozwoju Terytorialnego), „Zintegrowany Program Rozwoju Przestrzennego Śródmieścia Olsztyna” (Urząd Miasta Olsztyna) oraz „Zmiana Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania Miasta Krakowa – kierunki zagospodarowania przestrzennego Krakowa” (Elżbieta Koterba).

Nagrodę główną w kategorii REALIZACJA DZIEŁA otrzymał projekt „Realizacja projektu architektoniczno-urbanistycznego Bulwaru Politechniki Wrocławskiej” przygotowany przez Andrzeja Poniewierkę z Politechniki Wrocławskiej. W tej kategorii nie przyznano nominacji.

Zwycięzcą w kategorii WIEDZA i UPOWSZECHNIANIE został „Anty-bezradnik przestrzenny. Prawo do miasta w działaniu” opracowany przez Lecha Merglera, Kacpra Pobłockiego i Macieja Wudarskiego. Ponadto w kategorii tej nominacje otrzymały: „Publikacja projektu Studium spójności funkcjonalnej we Wrocławskim Obszarze Funkcjonalnym” (Starostwo Powiatowe we Wrocławiu), raport „Czy Warszawa jest otwarta na przestrzeń publiczną” (Stowarzyszenie „Zielone Mazowsze”) oraz „Magazyn Miasta – pierwszy w Polsce interdyscyplinarny magazyn o mieście” (Magazyn Miasta).

Nagrodę główną w kategorii AKTYWNOŚĆ OBYWATELSKA otrzymały dzieła: „Temat: Rzeka. Przywracamy łąkę Olsztynowi” i „Czarno na białym. Ujawniamy to, czego nie chcą pokazywać olsztyńscy samorządowcy” autorstwa Forum Rozwoju Olsztyna. Nominację w tej kategorii otrzymał projekt „Rowerowy katalizator społecznych zmian w 40-tysięcznym mieście Świdnik” (Stowarzyszenie Świdnik Miasto dla Rowerów).

Zwycięzców oraz nominowanych wyłoniła Kapituła obradująca pod przewodnictwem Jerzego Stępnia, Prezesa Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnej oraz prof. dr. hab. inż. arch. Piotra Lorenza, Prezesa Towarzystwa Urbanistów Polskich.

Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej od początku swojej działalności integruje i wspiera środowiska samorządowe. Fora samorządowe to autorski pomysł FRDL, szczególna forma pracy integrująca środowiska samorządowe wokół codziennych wyzwań i problemów. Są one jednym z kluczowych elementów kształcenia ustawicznego kadr samorządowych i jednostek im podległych. Fora przede wszystkim służą budowaniu wzajemnego wsparcia merytorycznego, poszerzaniu wiedzy, doskonaleniu warsztatu wykonywanego zawodu i piastowanej funkcji.

Fora reprezentują różne środowiska grup samorządowych. Najliczniejszą grupę zrzeszoną w działających forach stanowią sekretarze gmin i powiatów. W 2016 roku przy Ośrodkach FRDL funkcjonowało 14 forów skupiających łącznie ponad 700 sekretarzy jednostek samorządu terytorialnego z całego kraju. Wśród innych wiodących forów branżowych funkcjonujących w 2016 roku przy ośrodkach FRDL w całym kraju wskazać należy fora skarbników samorządowych (9, łącznie ponad 600 członków), fora pomocy społecznej (6, łącznie blisko 400 członków), fora oświatowe (5, prawie 300 członków).

Fora to platforma wymiany wiedzy i doświadczeń oraz możliwość zawodowej konsultacji. Ich członkowie dzięki pracy w sieci posiadają dostęp do informacji, raportów, wyników badań, które publikuje FRDL. Fundacja, w ramach własnej działalności projektowej, zapewnia także członkom poszczególnych forów dostęp do innych form rozwojowych, w tym udziału w krajowych i zagranicznych wizytach studyjnych.

Fora posiadają coraz większy udział w rzecznictwie w zakresie uzgodnionych stanowisk i interesów. Prowadzą także działalność interwencyjną na rzecz swoich członków i świadczą pomoc w rozwiązywaniu problemów związanych z pełnionymi funkcjami, dlatego cieszą się one stale rosnącym zainteresowaniem wśród samorządowców. W pracach forów uczestniczą osoby, którym zależy na zdobywaniu wiedzy i doświadczeń, a przede wszystkim na rozwoju i profesjonalizacji swojej pracy. O kierunkach aktywności każdego z forum decyduje zarząd wybierany przez jego członków, natomiast Ośrodki FRDL wspierają ich działania.

**Najwięcej forów działa przy ośrodkach FRDL:
w Krakowie (18), w Katowicach i Rzeszowie (po 8) i w Gdańsku (7).**

**Ośrodek FRDL w Krakowie jest także od lat liderem
pod względem liczby członków forów samorządowych.**

Małopolskie fora w 2016 r. skupiały łącznie 1659 osób.

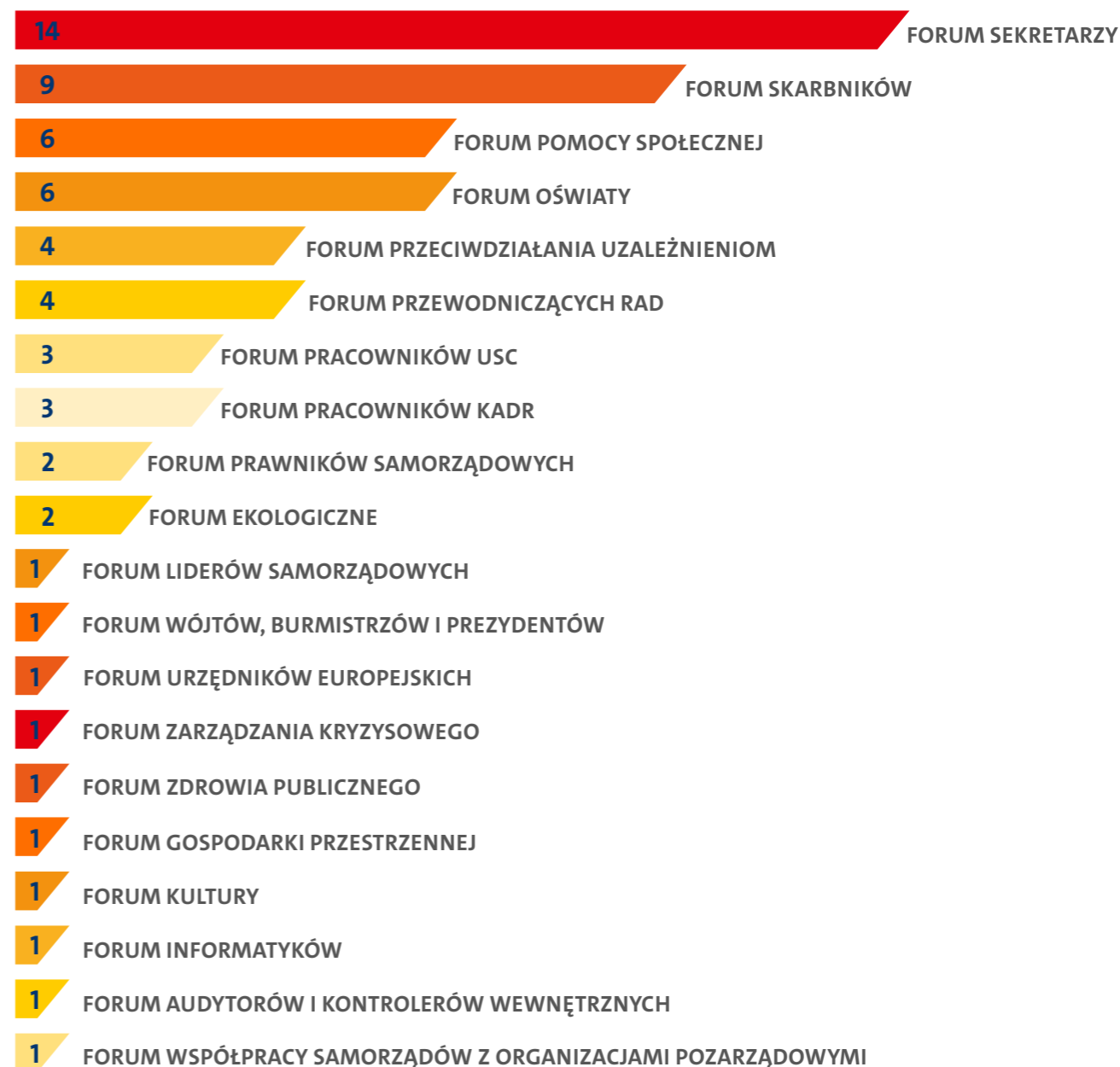
Fora samorządowe funkcjonują przy Ośrodkach FRDL w całym kraju.

W 2016 roku przy Ośrodkach FRDL działały 63 fora grupujące ponad 20 środowisk zawodowych.

Liczba członków wszystkich forów działających przy FRDL wynosi blisko 3,5 tysiąca osób.

W 2016 roku zrealizowane zostały 464 spotkania forów samorządowych.

W 2016 ROKU PRZY OŚRODKACH FRDL W CAŁEJ POLSCE FUNKCJONOWAŁY 63 FORA SAMORZĄDOWE:

Spotkanie Forum Pracowników Urzędów Stanu Cywilnego Województwa Pomorskiego, Chmielno, 16-17.06.2016 r.

Przy Ośrodku FRDL w Białymstoku 16.09.2016 r. powołane zostało Forum Sekretarzy Województwa Warmińsko-Mazurskiego.

Najważniejszym ogólnopolskim wydarzeniem 2016 r. zrealizowanym przez FRDL był I Krajowy Kongres Forów Sekretarzy. Kongres, który odbył się w Warszawie 2 i 3 czerwca 2016 r., zgromadził gości z całej Polski oraz 11 krajów. Partnerem wydarzenia było Centrum Ekspertyz dla Reform Samorządu Terytorialnego działające przy Radzie Europy.

Kongres to przedsięwzięcie ogólnopolskie skierowane do sekretarzy jednostek samorządu terytorialnego. Jego celem jest integracja środowiska sekretarzy i wymiana doświadczeń wynikających z różnych modeli i stosowanych praktyk zarządzania w samorządach terytorialnych. W zamyśle organizatorów doroczny Kongres ma być także miejscem debaty z przedstawicielami władz centralnych, którzy mają bezpośredni wpływ na przepisy prawa oddziałujące na funkcjonowanie administracji samorządowej.

I Krajowy Kongres Forów Sekretarzy był kontynuacją i jednocześnie rozwinięciem rozpoczętej w 2015 roku współpracy sekretarzy jednostek samorządu terytorialnego z województw: lubelskiego, małopolskiego, podkarpackiego, śląskiego i świętokrzyskiego, której finałem był Kongres Sekretarzy Polski Południowo-Wschodniej w Rzeszowie we wrześniu 2015 r. Spotkał się on z wielkim zainteresowaniem przedstawicieli środowiska sekretarzy, pokazując potrzebę organizacji kongresu ogólnokrajowego.

Kongres zorganizowany w 2016 roku w Warszawie zgromadził ponad 300 uczestników – sekretarzy jednostek samorządu terytorialnego z całej Polski, ekspertów krajowych, a także gości zagranicznych

Panel dyskusyjny „Profesjonalizacja kadr samorządowych w kontekście wyników badań realizowanych przez Radę Europy i FRDL”

z 11 krajów, m.in. Albanii, Białorusi, Cypru, Francji, Grecji oraz Ukrainy. Honorowy patronat nad wydarzeniem objęli: Przewodniczący Sejmowej Komisji Samorządu Terytorialnego i Polityki Regionalnej – Poseł na Sejm RP Andrzej Maciejewski oraz Marszałek Województwa Mazowieckiego Adam Struzik.

Motywy przewodnim pierwszego dnia Kongresu był temat: Europejskie doświadczenia związane z kształtowaniem pozycji sekretarza, ustawodawstwo a rzeczywistość. Wystąpienia i prelekcje wygłosili wybitni eksperci instytucji europejskich, m.in. Alfonso Zardi – Dyrektor Departamentu Instytucji Demokratycznych i Zarządzania w Radzie Europy, Andreas Kiefer – Sekretarz Generalny Kongresu Władz Lokalnych i Regionalnych w Radzie Europy, Ronny Frederickx – Prezes Europejskiej Federacji Dyrektorów Naczelnych Samorządów (UDI TE).

W trakcie wystąpień eksperci podkreślali, jak ważną rolę w rozwoju demokracji odgrywa nowoczesny

i dobrze funkcjonujący samorząd. Polska wielokrotnie wskazywana była jako najlepszy przykład w zakresie usprawniania samorządu terytorialnego spośród krajów Europy Środkowo-Wschodniej.

Dr Cezary Trutkowski, Prezes Zarządu FRDL, zaprezentował wyniki badań ogólnopolskich, pierwszych na taką skalę, zrealizowanych przez FRDL we współpracy z Radą Europy, dotyczących czynników ograniczających skuteczność funkcjonowania urzędów samorządowych. W badaniach wzięło udział 68% gmin.

Drugi dzień Kongresu realizowany był w formie paneli dyskusyjnych poświęconych innowacyjnym spojrzeniom na zarządzanie administracją samorządową. Dyskusje panelowe przygotowały fora sekretarzy z całego kraju.

Chociaż dyskusje i opinie w trakcie Kongresu na temat roli sekretarza w urzędach samorządowych nie były jednoznaczne, to jednak zgodnie podkreślano, że pozycja ta wymaga większej samodzielności. Ponadto uczestnicy Kongresu argumentowali, że kompetencje sekretarzy powinny zostać rozszerzone oraz wyrazili nadzieję, że działania podejmowane przez administrację centralną będą szły w tym kierunku. Deklarację współpracy z sekretarzami i włączenie tej grupy pracowników samorządowych do prac legislacyjno-doradczych złożył obecny na Kongresie Przewodniczący Sejmowej Komisji Samorządu Terytorialnego i Polityki Regionalnej – Poseł na Sejm RP Andrzej Maciejewski. Uczestnicy Kongresu postulowali także dalszą refleksję nad rolą sekretarza w samorządzie terytorialnym. Stąd też wyrażenie woli uczestnictwa w kolejnych edycjach Kongresu o zasięgu ogólnopolskim i konieczność integracji swojego środowiska.

Krajowy Kongres Forów Sekretarzy to świetna okazja do integracji środowiska, poznania najciekawszych i wyjątkowych rozwiązań, a także do wymiany doświadczeń i dzielenia się własnymi spostrzeżeniami oraz pomysłami na rozwój samorządów. W dobie ciągłych zmian i szybkiego rozwoju spotkania takie są nieocenionym źródłem wiedzy i innowacyjnych pomysłów.

Wykład nt. modelu funkcjonowania sekretarzy w krajach europejskich wygłosił Ronny Frederickx - Prezes Europejskiej Federacji Dyrektorów Naczelnych Samorządów (UDIITE)

Uczestnicy Kongresu przysłuchiwali się dyskusji pod hasłem: „Status quo czy nowe wyzwania – rola sekretarza w zmieniającej się rzeczywistości”

I Krajowy Kongres Forów Sekretarzy zgromadził ponad 300 uczestników – sekretarzy jednostek samorządu terytorialnego z całej Polski, ekspertów krajowych, a także gości zagranicznych z 11 krajów.

SPOTKANIA PONADREGIONALNE FORÓW SAMORZĄDOWYCH

SESJA SZKOLENIOWO-KONSULTACYJNA DLA SKARBNIKÓW Z 3 WOJEWÓDZTW

16 i 17 czerwca 2016 r. w Sandomierzu odbyła się wyjazdowa Sesja Szkoleniowo-Konsultacyjna dla skarbników z województw: świętokrzyskiego, podkarpackiego i lubelskiego. W spotkaniu uczestniczyło 110 osób. Pierwszego dnia odbyła się sesja nt. Wieloletniej Prognozy Finansowej w kontekście zadłużenia i finansowania inwestycji na wybranych przykładach oraz wyliczaniu przewidywanego podatku VAT. Drugi dzień poświęcony był na omówienie zasad ewidencji, rozliczania i odliczania podatku VAT po centralizacji.

SESJA SZKOLENIOWO-KONSULTACYJNA DLA FORÓW POMOCY SPOŁECZNEJ Z 3 WOJEWÓDZTW

Również w Sandomierzu 20 i 21 czerwca 2016 r. spotkali się członkowie forów pomocy społecznej z województw: świętokrzyskiego, podkarpackiego i lubelskiego. W dwudniowej sesji udział wzięło 60 osób. Pierwszy dzień spotkania był poświęcony nowoczesnemu zarządzaniu jednostkami organizacyjnymi pomocy społecznej. Omówione zostały związane z nim problemy i wyzwania, a także narzędzia ułatwiające nadzór kierownika nad prawidłowym funkcjonowaniem ośrodka. W drugim dniu zaprezentowano zasady realizacji programu Rodzina 500+ wraz z elementami świadczeń rodzinnych i funduszu alimentacyjnego zgodnie z aktualnym stanem prawnym.

RZECZNICTWO

Systematyczne spotkania forów samorządowych dają ich członkom możliwość omówienia i wypracowania wspólnych stanowisk dotyczących zmian legislacyjnych. Stanowiska i oświadczenia wypracowane przez fora są przekazywane do decydentów, środowiska samorządowego, środowisk eksperckich, mediów. Oto niektóre przykłady stanowisk wypracowanych przez fora samorządowe funkcjonujące przy ośrodkach FRDL:

Kujawsko-Pomorskie Forum Skarbników

wypracowało stanowisko w zakresie zadań zleconych, które przesłane zostało do Ministra Finansów.

Kujawsko-Pomorskie Forum Sekretarzy

opracowało stanowisko w sprawie dostępu do informacji publicznej, które zostało przedłożone w styczniu 2016 r. na ręce Minister Cyfryzacji.

Spotkanie Kujawsko-Pomorskiego Forum Skarbników

Forum Wójtów, Burmistrzów i Prezydentów Małopolski

zwróciło się do Marszałka Województwa Małopolskiego z wnioskiem o zajęcie stanowiska w sprawie stosowania przepisów przejściowych ustawy z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji.

Forum Wójtów, Burmistrzów i Prezydentów Małopolski

skierowało do Minister Edukacji Narodowej wnioski o rozpoczęcie prac nad zmianami do ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. - Karta Nauczyciela w związku z wejściem w życie ustawy o systemie oświaty z dnia 29 grudnia 2015 r.

Świętokrzyskie Forum Pomocy Społecznej

wystosowało pismo do Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej dotyczące projektu ustawy o pomocy państwa w wychowaniu dzieci. W piśmie przedstawiono postulaty wypracowane przez Forum, które, zdaniem dyrektorów i kierowników ośrodków pomocy społecznej z województwa świętokrzyskiego, mogą być pomocne w prowadzeniu polityki społecznej państwa.

Podkarpackie Forum Pomocy Społecznej

skierowało do wójtów, burmistrzów i prezydentów miast województwa podkarpackiego pismo z prośbą o zapoznanie się z uwagami o wynikach kontroli NIK „Działania ośrodków pomocy społecznej w zakresie rozpoznawania i monitorowania sytuacji społecznej”. Stanowisko to było jednocześnie apelem o wsparcie ośrodków pomocy społecznej w realizacji powierzonych im zadań.

KONFERENCJE

Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej od początku swojej działalności inicjuje i prowadzi debatę dotyczącą zagadnień związanych z samorządnością i ważnymi tematami społecznymi. Każdego roku FRDL organizuje i współorganizuje wiele wydarzeń, takich jak kongresy, konferencje, debaty, seminaria, targi. Wśród najważniejszych wydarzeń zrealizowanych w 2016 roku należy wskazać następujące:

Tytuł wydarzenia (konferencje, seminaria, debaty, targi)	Liczba uczestników	Ośrodek
3 debaty na temat raportu z monitoringu polityki senioralnej w Bielsku-Białej, Jeleniej Górze i Wrocławiu – projekt „Monitoring realizacji polityki senioralnej na poziomie miast”, luty – marzec 2016 r.	85	Katowice
Seminarium na temat rewitalizacji z przedstawicielami Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego i gmin Województwa Małopolskiego, 17.02.2016 r., Kraków	40	Kraków
Konferencja inauguracyjna powstanie Podkarpackiego Forum Oświaty Samorządowej, 14.03.2016 r., Rzeszów	127	Rzeszów
Konferencja liderów klubów dialogu obywatelskiego w ramach projektu „Oddolne wsparcie reformy samorządowej w Ukrainie. Ukraińska sieć klubów dialogu obywatelskiego”, 17-18.03.2016 r., Czerkasy (Ukraina)	47	Szczecin
Konferencja inauguracyjna powstanie Podkarpackiego Ekologicznego Forum Samorządowej, 21.03.2016 r., Rzeszów	85	Rzeszów
Konferencja kończąca projekt „Lubuska Akademia Debat Szkolnych”, 21.04.2016 r., Zielona Góra	100	Zielona Góra
Konferencja inauguracyjna powstanie Lubelskiego Forum Oświaty Samorządowej, 25.04.2016 r., Lublin	110	Lublin
10 konferencji „Bioróżnorodność szansą dla regionu” w Białymstoku i Olsztynie, kwiecień-listopad 2016 r.	183	Białystok
V Kongres Obywatel Senior, 8-9.05.2016 r., Chorzów	250	Katowice
Konferencja „Gospodarowanie krajobrazem – nowym wyzwaniem dla samorządów” w ramach Forum Gospodarki Przestrzennej Gmin, 24.05.2016 r., Kraków	43	Kraków
I Krajowy Kongres Forów Sekretarzy, 2-3.06.2016 r., Warszawa	300	Warszawa
Sesja szkoleniowo-konsultacyjna dla skarbników, 16-17.06.2016 r., Sandomierz	110	Kielce, Lublin, Rzeszów
Sesja szkoleniowo-konsultacyjna dla forów pomocy społecznej, 20-21.06.2016 r., Sandomierz	60	Kielce, Lublin, Rzeszów

Tytuł wydarzenia (konferencje, seminaria, debaty, targi)	Liczba uczestników	Ośrodek
Międzysektorowy okrągły stół z udziałem przedstawicieli administracji, oświaty i biznesu – projekt „Aktywna młodzież na rynku pracy – poprawa jakości kształcenia zawodowego i przedsiębiorczego w ukraińskich placówkach edukacyjnych z wykorzystaniem metod symulacyjnych”, 16.09.2016 r., Iwano-Frankiwsk (Ukraina)	63	Kraków
Konferencja „Podatek VAT w jednostkach samorządu terytorialnego” w ramach Forum Skarbników Jednostek Samorządu Terytorialnego Małopolski, 29.09.2016 r., Kraków	158	Kraków
VII Lubuski Kongres Kobiet, 17.10.2016 r., Zielona Góra	400	Zielona Góra
3 konferencje „Fundusze! Przystań – skorzystaj” poświęcone wdrażaniu RPO Województwa Warmińsko-Mazurskiego, listopad-grudzień 2016 r., Olsztyn, Elbląg	400	Gdańsk
Kongres „Samorząd w obliczu wyzwań z zakresu ochrony środowiska”; V edycja Rankingu Gmin Podkarpacia 2015, 23.11.2016 r., Jasionka	95	Rzeszów
VI Międzynarodowa Konferencja „Kierunki Rozwoju Zarządzania Zasobami Ludzkimi”, 24-25.11.2016 r., Zabrze	150	Katowice
Konferencja inauguracyjna - Świętokrzyski Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej, 25.11.2016 r., Busko-Zdrój	57	Kielce
Kongres Podkarpackiego Forum Pomocy Społecznej, 28-29.11.2016 r., Jasionka/Świlcza	63	Rzeszów
Konferencja w ramach projektu „Szkoła przedsiębiorczości wiejskiej w Ukrainie”, 5-6.12.2016 r., Czerkasy (Ukraina)	54	Szczecin
Konferencja „Rejestracja stanu cywilnego w Polsce w 70-lecie jednolitej rejestracji stanu cywilnego” w ramach Forum Pracowników Urzędów Stanu Cywilnego, 08.12.2016 r., Kraków	130	Kraków
Gala Wolontariatu – w ramach zadania publicznego „Miejskie Centrum Wolontariatu”, 08.12.2016 r., Opole	250	Opole
Kongres Podkarpackiego Forum Skarbników: podatek VAT dla jst i samorządowych jednostek budżetowych z uwzględnieniem wyroku Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej oraz specustawy dotyczącej zasad rozliczania podatku VAT po centralizacji. Jednolity plik kontrolny VAT, 8-9.12.2016 r., Jasionka/Świlcza	84	Rzeszów
Ranking Gmin Małopolski – ogłoszenie wyników i wręczenie nagród, 12.12.2016 r., Kraków	112	Kraków

Uczestnicy panelu organizowanego przez FRDL.
fot. VII Kongres Regionów

Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej była partnerem merytorycznym VII Kongresu Regionów, który odbył się 26-27 września 2016 r. we Wrocławiu. Kongres odbywał się pod hasłem: „Nowoczesne Regiony przyjazne mieszkańcom”. Gospodarzami VII Kongresu Regionów byli: Miasto Wrocław, Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego oraz Grupa Onet – Ringier Axel Springer Polska. Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej organizowała jeden z paneli Kongresu – „Ile lokalnej autonomii a ile spójności państwa? Potrzeba nowego podziału kompetencji między rządem i samorządami”

Moderatorem panelu „Ile lokalnej autonomii a ile spójności państwa? Potrzeba nowego podziału kompetencji między rządem i samorządami” był dr hab. Stanisław Mazur – członek Rady Programowej FRDL. Uczestnikami panelu byli (na fot. 1 od lewej): Elżbieta Hibner – Prezeska Fundacji Instytut Przestrzeni Obywatelskiej i członkini Rady Programowej FRDL, Olgerd Dziekoński – architekt, urbanista, ekspert w zakresie rozwoju lokalnego i samorządności, członek Rady Programowej FRDL, Zygmunt Frankiewicz – Prezydent Gliwic, członek Rady Programowej FRDL, dr Adam Kowalewski – architekt, urbanista, członek Rady Fundatorów FRDL, Alina Kozirńska – Wiceprezeska Federacji Inicjatyw Oświatowych.

Dr Cezary Trutkowski, Prezes Zarządu FRDL, był jednym z ekspertów panelu „Jakość życia. Po co samorządowi szkoła i przedszkole? Polityka edukacyjna jako element budowania przewagi konkurencyjnej samorządu i kształtowaniu lokalnego rozwoju”, podczas którego przedstawił wyniki badań FRDL dotyczących samorządności w polskich szkołach oraz priorytetów rozwojowych gmin i powiatów.

Dr Cezary Trutkowski, Prezes Zarządu FRDL (pierwszy z prawej) był jednym z ekspertów Kongresu Regionów.
fot. VII Kongres Regionów

KONKURS „MAŁOPOLSKIE WEKTORY WSPÓŁPRACY”, IX EDYCJA

Uroczyste rozdanie nagród laureatom IX edycji konkursu Małopolskie Wektory Współpracy odbyło się 30 sierpnia 2016 r. w Krakowie. Konkurs zorganizowany został przez FRDL Małopolski Instytut Samorządu Terytorialnego i Administracji w Krakowie. Wydarzenie uświetniło spotkanie Forum Wójtów, Burmistrzów i Prezydentów Małopolski. Podobnie jak w poprzednich edycjach celem konkursu było nagrodzenie oraz promocja najlepszych przykładów partnerskiej współpracy jednostek samorządu terytorialnego z organizacjami pozarządowymi w Małopolsce. Konkurs wyłonił wzorcowe przykłady współpracy w roku 2015. Był bardzo dobrą okazją, by poddać ocenie tak ważną dla każdej lokalnej społeczności sferę, jaką jest angażowanie organizacji społecznych w realizację zadań publicznych.

Laureaci IX edycji konkursu:

I miejsce – Urząd Miasta Jordanów
II miejsce – Urząd Gminy Koszyce
III miejsce – Urząd Miasta i Gminy Niepołomice
Wyróżnienie Kapituły konkursu przyznane zostało Urzędowi Miasta Nowy Targ.

Nagrody wręczył
Marszałek Województwa Małopolskiego,
Jacek Krupa – patron honorowy konkursu
oraz Dyrektor Ośrodka FRDL
w Krakowie Bożena Pietras-Goc

RANKING GMIN MAŁOPOLSKI

Jest to inicjatywa FRDL Małopolskiego Instytutu Samorządu Terytorialnego i Administracji w Krakowie realizowana we współpracy z Urzędem Statystycznym w Krakowie. Ideą przedsięwzięcia jest wyłonienie i promowanie gmin wyróżniających się pod względem rozwoju społeczno-gospodarczego w Małopolsce. Ocenie poddawane są wszystkie gminy z terenu województwa małopolskiego z wyłączeniem miast na prawach powiatu: Krakowa, Nowego Sącza i Tarnowa. Rezultaty VII edycji Rankingu Gmin Małopolski ogłoszone zostały 24 listopada 2016 r. na łamach „Dziennika Polskiego”. Nagrody zostały wręczone 12 grudnia 2016 r. podczas spotkania Forum Wójtów, Burmistrzów i Prezydentów Małopolski działającego przy FRDL MISTiA.

Laureatami VII edycji Rankingu zostały gminy:

I miejsce – Niepołomice
II miejsce – Wielka Wieś
III miejsce – Limanowa
Przyznano także Wyróżnienie dla Gminy Jerzmanowice-Przeeginia, która inwestuje najwięcej środków w rozwój lokalnych organizacji pozarządowych.

Laureaci VII edycji Rankingu Gmin
Małopolski Ośrodka FRDL
w Krakowie

I KONGRES „SAMORZĄD W OBlicZU WYZWAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ŚRODOWISKA” I RANKING GMIN PODKARPACIA

Pierwszy Kongres „Samorząd w obliczu wyzwań z zakresu ochrony środowiska” odbył się 23 listopada 2016 r. w Jasionce k. Rzeszowa. Jego organizatorem była FRDL – Podkarpacki Ośrodek Samorządu Terytorialnego, a współorganizatorem Klaster EXPO. W wydarzeniu uczestniczyli przedstawiciele jednostek samorządu terytorialnego: wójtowie, burmistrzowie, prezydenci miast i starostowie oraz naczelnicy i kierownicy wydziałów ochrony środowiska. Udział w nim wzięli również dyrektorzy i prezesi zakładów usług komunalnych z terenu województwa podkarpackiego. Celem Kongresu było poszerzenie świadomości przedstawicieli samorządu terytorialnego nt. możliwości realizacji inwestycji w zakresie ochrony środowiska oraz pozyskania środków na ich finansowanie. Kongres składał się z części konferencyjnej

i wystawienniczej. Wśród prelegentów znaleźli się przedstawiciele Ministerstwa Środowiska, Urzędu Marszałkowskiego Województwa Podkarpackiego, Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Rzeszowie, Podkarpackiego Klastra Energii Odnawialnej oraz firm działających w branży odnawialnych źródeł energii.

W trakcie Kongresu ogłoszone zostały wyniki Rankingu Gmin Podkarpacia 2015. Ideą Rankingu jest wyłonienie i promowanie gmin wyróżniających się pod względem rozwoju społeczno-gospodarczego na terenie województwa podkarpackiego. Wyniki oparte zostały na danych statystyki publicznej za rok 2015, zebrane i przeanalizowane przez Urząd Statystyczny w Rzeszowie. Metodą oceny poziomu rozwoju gminy jest syntetyczny wskaźnik rankingowy wyliczony na podstawie 11 wskaźników mierzących m.in. potencjał, aktywność i wyniki osiągnięte przez gminę w sferze gospodarczej i społecznej.

Laureaci V edycji Rankingu Gmin Podkarpacia:

I miejsce – Gmina Głogów Małopolski
II miejsce – Gmina Miejska Mielec
III miejsce – Gmina Boguchwała

Paweł Baj, Burmistrz Głogowa Małopolskiego
- Laureata Pierwszego Miejsca w Rankingu
Gmin Podkarpacia – odbiera nagrodę z rąk
Anny Jagiełło, Dyrektora FRDL Podkarpackiego
Ośrodka Samorządu Terytorialnego

KONKURS „GMINA PRZYJAZNA SENIOROM”

Od 8 do 9 maja 2016 r. w Parku Śląskim w Chorzowie odbył się V Kongres „Obywatel Senior” objęty honorowym patronatem Rzecznika Praw Obywatelskich dr Adama Bodnara. W Kongresie wzięli udział przedstawiciele władz samorządowych, urzędnicy, przedstawiciele świata nauki oraz organizacji senioralnych i rad seniorów z całej Polski.

Istotnym punktem Kongresu było wręczenie wyróżnień i certyfikatów w ogólnopolskim konkursie „Gmina Przyjazna Seniorom”. Kapituła konkursu organizowanego przez Fundację Rozwoju Demokracji Lokalnej, Fundację Park Śląski oraz Polskie Towarzystwo Gerontologiczne wyróżniła inicjatywy samorządów lokalnych, które realizowane były na ich terenie na rzecz osób starszych. W każdym kolejnym roku realizacji tej inicjatywy poprzeczka podnoszona jest wyżej – zgłaszanych jest coraz więcej oraz coraz bardziej innowacyjnych i kompleksowych działań w obszarze polityki senioralnej.

Ze strony Fundacji laury wręczał Witold Monkiewicz, Wiceprezes Zarządu FRDL. Nagrodzono następujące gminy:

Trzyletni certyfikat „Gmina Przyjazna Seniorom” otrzymały:

- Stare Babice, woj. mazowieckie
- Trzebinia, woj. małopolskie

Roczny certyfikat „Gmina Przyjazna Seniorom” otrzymały:

- Bolesławiec, woj. dolnośląskie
- Siemianowice Śląskie, woj. śląskie

W konkursie przyznano także 11 wyróżnień.

Laureaci VII edycji Rankingu Gmin Małopolski
Ośrodka FRDL w Krakowie

UPAMIĘTNIENIE PATRONA OŚRODKA FRDL W KATOWICACH

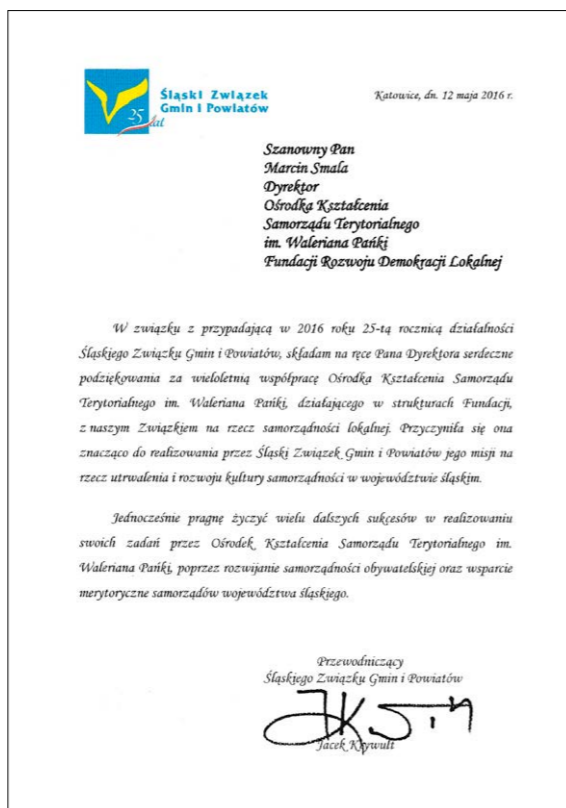
Ośrodek Kształcenia Samorządu Terytorialnego im. Waleriana Pańki FRDL w Katowicach upamiętnił 25. rocznicę śmierci oraz 75. rocznicę urodzin Profesora Waleriana Pańki, Patrona Ośrodka. Uroczystość zorganizowana przez Najwyższą Izbę Kontroli i Urząd Miejski w Brzozowie odbyła się 7 października 2016 r. w Urzędzie Miejskim w Brzozowie oraz w Turzym Polu - rodzinnej wsi Profesora. FRDL reprezentował podczas uroczystości Marcin Smala – Dyrektor Ośrodka w Katowicach. Profesor Walerian Pańko był współtwórcą polskiego odrodzonego samorządu terytorialnego, pierwszym prezesem Najwyższej Izby Kontroli, wykładowcą Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach oraz współzałożycielem Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnej.

Tablica pamiątkowa
w siedzibie Ośrodka FRDL
w Katowicach

PODZIĘKOWANIE DLA FRDL ZA WSPÓŁPRACĘ NA RZECZ SAMORZĄDNOŚCI LOKALNEJ

Ośrodek FRDL w Katowicach otrzymał podziękowania od Śląskiego Związku Gmin i Powiatów za współpracę na rzecz samorządności lokalnej w latach 1991–2016. Pamiątkową statuetkę odebrał dyrektor Ośrodka FRDL w Katowicach Marcin Smala podczas uroczystej 40. sesji Zgromadzenia Ogólnego Związku Gmin i Powiatów. Wydarzenie odbyło się 12 maja 2016 r. w Międzynarodowym Centrum Kongresowym w Katowicach w związku z przypadającą 25. rocznicą działalności Śląskiego Związku Gmin i Powiatów.

Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej świadczy profesjonalną i bezpośrednią pomoc doradczą przy tworzeniu strategicznych dokumentów niezbędnych do sprawnego zarządzania jednostką samorządową, pozyskiwania środków zewnętrznych na przedsięwzięcia rozwojowe czy też opracowywaniu analiz służących poprawie zarządzania w jednostkach samorządowych.

Potencjał merytoryczny i ekspercki Fundacji, zbudowany poprzez długoletnią współpracę z najlepszymi ekspertami w kraju, pozwala na oferowanie profesjonalnych i nowoczesnych usług odpowiadających na realne potrzeby samorządów, a także partnerów z sektora społecznego i biznesowego. Eksperti FRDL posiadają niezbędną wiedzę w zakresie specyfiki funkcjonowania jednostek samorządu terytorialnego, którą łączą z doświadczeniami zdobytymi w trakcie realizacji programów pomocowych prowadzonych we współpracy z krajowymi i zagranicznymi instytucjami. Stale poszerzana o nowe produkty i doskonalona oferta FRDL dostosowywana jest do potrzeb samorządów lokalnych.

Fundacja konsekwentnie rozwija ofertę doradczą dotyczącą wszystkich dziedzin funkcjonowania samorządu lokalnego i tworzy zespoły eksperckie, będące w stanie zrealizować szereg specjalistycznych usług konsultingowych i doradczych.

W 2016 roku Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej realizowała 66 usług doradczych, a wśród nich dokumenty strategiczne, programowe, analityczne, działania informacyjne oraz wnioski o dofinansowanie z następujących obszarów tematycznych:

PLANOWANIE STRATEGICZNE:

- Strategia Rozwoju Powiatu Olkuskiego na lata 2016-2023
- Strategia Rozwoju Gminy Raba Wyżna na lata 2016-2023
- Aktualizacja Strategii Rozwoju Gminy Skrzyszów na lata 2014-2020
- Strategia Rozwoju Gminy Jodłownik na lata 2016-2023
- Strategia Rozwoju Gminy Lipowiec Kościelny
- Strategia Rozwoju Gminy Gowarczów na lata 2016-2023

PARTYCYPACJA I KAPITAŁ SPOŁECZNY:

- Cykl 3 konferencji pn. „Fundusze! Przystań - skorzystaj!” na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego poświęconych wdrażaniu Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Warmińsko-Mazurskiego na latach 2014-2020
- Ewaluacja Budżetu Obywatelskiego dla Miasta Blachownia

Konferencja „Fundusze! Przystań – skorzystaj” w Elblągu zrealizowana na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie

● POMOC SPOŁECZNA:

- Program Rozwiązywania Problemów Społecznych w Gminie Skawina na lata 2016-2020
- Gminny Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie dla Gminy Jeżowe
- Gminna Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych wraz z Gminnym Programem Ochrony Zdrowia Psychicznego, Gminnym Programem Wspierania Rodziny dla Gminy Jeżowe
- „Katalog dobrych praktyk aktywizacji mieszkańców DPS w podeszłym wieku” w ramach Projektu nr KIK/57 pn.: Podniesienie jakości usług świadczonych w Jednostkach Organizacyjnych Pomocy Społecznej w celu wzmocnienia podmiotowości i aktywności życiowej podopiecznych zrealizowany na zlecenie Świętokrzyskiego Urzędu Wojewódzkiego
- Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych dla Gminy Waśniów na lata 2016-2023
- Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Gowarczów na lata 2016-2022

● FINANSE I ROZWÓJ PRZEDSIĘBIORCZOŚCI:

- Doradztwo w zakresie centralizacji podatku VAT w powiecie połączone z komponentem szkoleniowym dla Starostwa Powiatowego w Raciborzu
- Praktyka rozliczania podatku VAT w jednostkach samorządu terytorialnego – 13 usług szkoleniowo-doradczych dla: Gminy Kowal, Miasta Kowal, Gminy Lubień Kujawski, Gminy Chocień, Gminy Chodecz, Gminy Brześć Kujawski, Gminy Zakrzewo, Gminy Bądkowo, Gminy Dąbrowa Biskupia, Gminy Baruchowo, Gminy Bytoń, Gminy Radziejów i Gminy Inowrocław

● ZARZĄDZANIE OŚWIATĄ:

- Strategia Rozwoju Oświaty Miasta Rumi na lata 2017-2027
- Opracowanie 8 planów rozwoju szkół prowadzonych przez Województwo Małopolskie
- Opracowanie 7 planów rozwoju szkół prowadzonych przez Powiat Wadowicki
- Opracowanie 5 planów rozwoju szkół prowadzonych przez Powiat Oświęcimski
- Analiza finansowo-organizacyjna oświaty w Gminie Lubartów
- Analiza projektów arkuszy organizacyjnych szkół w Gminie Tomaszów Lubelski na rok szkolny 2016/2017
- Analiza projektów arkuszy organizacyjnych szkół w Gminie Krzeszów na rok szkolny 2016/2017
- Analiza finansowo-organizacyjna oświaty w Gminie Kolbuszowa
- Analiza projektów arkuszy organizacyjnych sieci szkół i placówek oświatowych w Gminie Jabłonna
- Audyt Oświaty dla Gminy Jabłonna
- Kompleksowy Plan Rozwoju Szkół Gminy Szydłów na lata 2016-2023

● ZARZĄDZANIE JEDNOSTKĄ SAMORZĄDOWĄ:

- Przygotowanie dokumentacji kontroli zarządczej dla Urzędu Miasta Ustka

● REWITALIZACJA:

- Gminny Program Rewitalizacji Gminy Bukowina Tatrzańska na lata 2016-2023
- Gminny Program Rewitalizacji Gminy Skawina na lata 2016-2022
- Lokalny Program Rewitalizacji dla Miasta Skawina na lata 2016-2022
- Gminny Program Rewitalizacji Gminy Chełmek na lata 2016-2023
- Gminny Program Rewitalizacji Miasta Jordanów na lata 2016-2023
- Gminny Program Rewitalizacji Gminy Poronin na lata 2016-2023
- Gminny Program Rewitalizacji Gminy Ochotnica Dolna na lata 2017-2023
- Aktualizacja Planów Odnowy Miejscowości dla 16 sołectw Gminy Skawina
- Program Rewitalizacji Gminy Miejskiej Jarosław na lata 2016-2026
- Program Rewitalizacji Gminy Przeworsk na lata 2016-2022
- Program Rewitalizacji Miasta i Gminy Stopnica na lata 2016-2023

● ROZWÓJ TURYSTYKI I PROMOCJA:

- Program Rozwoju Sportu i Rekreacji w Gminie Skawina w latach 2016-2020

● OCHRONA ŚRODOWISKA:

- Plan Gospodarki Niskoemisyjnej dla Gminy Skrzyszów
- Program Ochrony Środowiska wraz z Oceną Oddziaływania na Środowisko dla Gminy Skrzyszów
- Program Ochrony Środowiska dla Ekologicznego Związku Gmin Dorzecza Koprzywianki na lata 2017-2020 z perspektywą do roku 2023
- Program Ochrony Środowiska dla Gminy Stopnica na lata 2017-2020 z perspektywą do 2024 roku
- Program Ochrony Środowiska dla Gminy Stąporków na lata 2017-2020 z perspektywą do 2024 roku

● STUDIA WYKONALNOŚCI ORAZ WSPARCIE DLA JEDNOSTEK SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO W ZAKRESIE POZYSKIWANIA ŚRODKÓW ZEWNĘTRZNYCH:

- Studium wykonalności i wniosku aplikacyjnego w ramach Osi priorytetowej IV Ochrona środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturowego RPO Województwa Podkarpackiego (Działanie 4.4), na zlecenie Parafii Rzymskokatolickiej p.w. Bożego Ciała przy Kolegacie w Jarosławiu
- Studium wykonalności wraz z wnioskiem o dofinansowanie do konkursu Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2014-2020 w ramach działania 8.1 „Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury” dla Kieleckiego Centrum Kultury
- Studium wykonalności projektu „Rozbudowa oraz przebudowa Szkoły Podstawowej im. Armii Krajowej w Olesznie w celu utworzenia przedszkola” na zlecenie Gminy Krasocin
- Wniosek o dofinansowanie – rozwój szkół prowadzonych przez powiat Miechowski
- Wniosek o dofinansowanie – rozwój potencjału turystycznego Miasta Jordanowa
- Wnioski o fundusze – dofinansowanie opracowania GPR dla Gminy Jodłownik i Gminy Brzeźnica

Ośrodek FRDL w Katowicach na zlecenie Śląskiego Związku Gmin i Powiatów zrealizował **analizy benchmarkingowe**, przygotował raporty i zrealizował spotkania nt. wymiany dobrych praktyk w obszarach: monitorowanie zaległości z tytułu podatku od nieruchomości oraz realizacja usług społecznych w oparciu o ustawę o działalności pożytku publicznego i wolontariacie.

Ośrodek FRDL w Krakowie na zlecenie Urzędu Miasta Krakowa opracował raport **Biała Księga Konsultacji Krakowskich**. Raport jest elementem prac nad „Krakowską Białą Księgą Dialogu Obywatelskiego”.

W ekspertyzie przedstawiono wnioski dotyczące istoty konsultacji społecznych, dialogu społecznego w mieście, podstawowych zasad, rekomendacji i reguł konsultacji społecznych oraz kierunków rozwoju dialogu miasta z mieszkańcami.

MODEL EKSPERCKO-PARTYCYPACYJNY W PRACY NAD DOKUMENTAMI STRATEGICZNYMI

Podjęcie Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnej do procesu planowania strategicznego opiera się na przekonaniu, że strategia rozwoju nie jest jedynie dokumentem wyznaczającym podstawowe kierunki działań instytucji samorządowych, ale planem rozwoju całej społeczności lokalnej. Dlatego podczas pracy nad dokumentem strategicznym często wykorzystywany jest sprawdzony model ekspercko-partycypacyjny. Polega on na możliwie szerokim udziale lokalnej społeczności oraz władz samorządu przy jednoczesnym zaangażowaniu ekspertów i konsultantów zewnętrznych, którzy odpowiadają m.in. za moderowanie warsztatów strategicznych i przeprowadzenie konsultacji społecznych. Ta metoda pracy nad dokumentami strategicznymi przyczynia się również do aktywizacji i przedsiębiorczości poszczególnych środowisk oraz całych lokalnych społeczności, a także integracji społecznej mieszkańców i pozytywnej identyfikacji ze swoim środowiskiem.

Jednym z dokumentów strategicznych opracowanych w oparciu o metodę ekspercko-partycypacyjną w 2016 r. przez FRDL jest „Strategia rozwoju oświaty Miasta Rumi na lata 2017-2027”. W jej opracowaniu uczestniczyli konsultanci FRDL – Ośrodka Regionalnego w Gdańsku oraz powołany w Rumi zespół strategiczny, którego członkami byli przedstawiciele władz miasta, radni, przedstawiciele miejskich i oświatowych struktur związkowych, urzędnicy miejscy, dyrektorzy szkół, nauczyciele, rodzice i uczniowie. Podczas dwóch warsztatów strategicznych dokonano analizy rumskiej oświaty oraz wypracowano cele strategiczne i operacyjne. Na tej podstawie eksperci FRDL przygotowali wstępną wersję dokumentu strategii, który następnie został przekazany do analizy zespołowi strategicznemu. Zespół strategiczny przygotował uwagi do aktualnej wersji strategii oraz zaproponował zadania do poszczególnych celów operacyjnych. Praca nad strategią trwała sześć miesięcy, a ostateczna wersja strategii została zaakceptowana w grudniu 2016 r.

FRDL prowadzi także usługi doradcze w ramach działalności projektowej. Oto przykłady realizowanych przez Ośrodki FRDL projektów zawierających komponent doradczy:

Bezpłatne usługi doradcze (150 godzin), szkoleniowe i informacyjne realizowane były w ramach projektu „Centrum Wspierania Przedsiębiorczości 2”, który zrealizowany został w Ośrodku FRDL w Krakowie w 2016 r. dzięki dofinansowaniu uzyskanemu z Gminy Miejskiej Kraków. Głównym założeniem projektu było wspieranie przedsiębiorczości mieszkańców i przedsiębiorców Krakowa poprzez poprawę dostępu do usług wspierających ich w rozwoju firmy.

27 września 2016 r. w krakowskiej TAURON Arenie odbyły się Targi Pracy i Przedsiębiorczości „Świadomie do celu”. FRDL MISTIA był jednym z wystawców – w specjalnej Strefie Przedsiębiorcy, gdzie konsultanci FRDL udzielali bezpłatnych porad na temat możliwości uzyskania wsparcia na założenie własnej firmy lub jej rozwój.

Doradztwo zawodowe i psychologiczne dedykowane osobom z niepełnosprawnościami oraz otoczeniu tych osób prowadzone było w związku z realizacją projektów: „**Chcę i pracuję – aktywizacja zawodowa i społeczna osób z dysfunkcjami słuchu z terenu woj. opolskiego**” oraz „**(Od)Ważni na rynku pracy – aktywizacja społeczna i zawodowa osób z niepełnosprawnością intelektualną i niepełnosprawnościami sprzężonymi z terenu woj. opolskiego**”. Ośrodek FRDL w Opolu, który jest realizatorem tych projektów, nawiązał współpracę z doradcami zawodowymi i psychologami, którzy posiadają doświadczenie w pracy z osobami niepełnosprawnymi.

W 2016 roku w ramach pierwszego z tych projektów udzielono doradztwa psychologicznego **15 osobom** z dysfunkcją słuchu indywidualnego – łącznie **60 godzin**, a także **7 osobom** z otoczenia osób niesłyszących – łącznie **21 godzin**. Zrealizowano także doradztwo zawodowe **dla 15 osób** z dysfunkcjami słuchu – łącznie **180 godzin**.

W ramach projektu „(Od)Ważni na rynku pracy – aktywizacja społeczna i zawodowa osób z niepełnosprawnością intelektualną i niepełnosprawnościami sprzężonymi z terenu województwa opolskiego” zrealizowano zadania doradztwa psychologicznego – **51 godzin dla 13 osób** niepełnosprawnych, a także udzielono **10 osobom** z otoczenia osób niepełnosprawnych łącznie **20 godzin** doradztwa. Z doradztwa zawodowego (**141 godzin**) skorzystało **14 osób** z niepełnosprawnościami.

Grupowe doradztwo zawodowe w ramach projektu „(Od)Ważni na rynku pracy – aktywizacja społeczna i zawodowa osób z niepełnosprawnością intelektualną i niepełnosprawnościami sprzężonymi z terenu województwa opolskiego”

W ramach projektu innego projektu realizowanego przez Ośrodek FRDL w Opolu – „**Blżej rodziny i dziecka – wsparcie rodzin przeżywających problemy opiekuńczo-wychowawcze oraz wsparcie pieczy zastępczej**”, realizowane było doradztwo skierowane do osób znajdujących się na etapie usamodzielniania, związanych z przygotowaniem do opuszczenia pieczy zastępczej. Celem doradztwa była identyfikacja potrzeb osób młodych oraz zdiagnozowanie możliwości w zakresie doskonalenia zawodowego, w tym identyfikacja stopnia oddalenia od rynku pracy. Z doradztwa zawodowego w tym projekcie skorzystało **12 osób** wychodzących z pieczy zastępczej – łącznie zrealizowano **162 godziny** doradztwa.

Ośrodek FRDL w Katowicach w marcu 2016 roku zakończył realizację projektu „**Zlecamy pożytecznie, wydajemy z pożytkiem**”. W ramach projektu konsultanci udzielali 10 pracownikom urzędów i 11 przedstawicielom organizacji pozarządowych w całej Polsce doradztwa przy samodzielnym wykonywaniu przez nich monitoringów zlecenia zadań publicznych przez jednostki samorządu terytorialnego według opracowanych wcześniej narzędzi monitoringów. łącznie zrealizowano **320 godzin** doradztwa.

W innym projekcie „**Monitoring polityki senioralnej na poziomie miast**”, realizowanym również przez Ośrodek FRDL w Katowicach, organizacje działające na rzecz seniorów w 4 województwach (dolnośląskim, opolskim, śląskim i małopolskim) poprzez seniorów-wolontariuszy wykonały samodzielnie z wykorzystaniem przygotowanego wcześniej narzędzia monitoringi sprawdzające realizację założeń polityki senioralnej w **8 miastach**. Przy wykonywaniu monitoringów seniorzy uzyskali **320 godzin** doradztwa i wsparcia ze strony konsultantów, którzy przygotowywali ich do tego zadania oraz wspierali merytorycznie podczas pracy.

Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej od początku swojej działalności prowadzi monitoring zjawisk zachodzących w samorządzie terytorialnym i konsekwentnie rozwija działalność badawczą. Badania te pozwalają skutecznie rozpoznawać problemy, z którymi borykają się polskie samorzady oraz w pełni rozumieć wyzwania, przed którymi stoją. Taka wiedza umożliwia Fundacji kształtowanie i dostosowywanie do lokalnych potrzeb oferty współpracy, aby dzięki niej realnie wspierać rozwój wspólnot samorządowych.

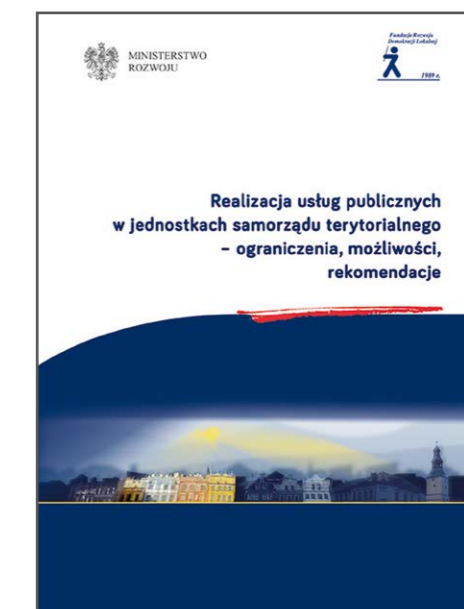
● RAPORT „REALIZACJA USŁUG PUBLICZNYCH W JEDNOSTKACH SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO – OGRANICZENIA, MOŻLIWOŚCI, REKOMENDACJE”

Jednym z najważniejszych działań w tym obszarze była analiza uwarunkowań realizacji usług publicznych świadczonych przez samorząd gminny i powiatowy. Projekt ten Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej zrealizowała w partnerstwie z organizacjami samorządowymi: Związkiem Miast Polskich, Związkiem Gmin Wiejskich RP oraz Związkiem Powiatów Polskich, na zlecenie Ministerstwa Rozwoju. Wyniki tej analizy zostały przedstawione w raporcie „Realizacja usług publicznych w jednostkach samorządu terytorialnego – ograniczenia, możliwości, rekomendacje”.

Jest to eksperckie opracowanie zawierające usystematyzowane informacje o współczesnym obrazie wykonywania wszystkich najważniejszych zadań samorządu terytorialnego. Raport, poza przytoczeniem konkretnych danych dotyczących dostępności, powszechności i sposobu dostarczania usług, koncentruje się przede wszystkim na praktycznych rekomendacjach, prowadzących do możliwych usprawnień w tym zakresie. Raport w wersji elektronicznej dostępny jest na stronie www.frdl.org.pl

Prace nad przygotowaniem raportu trwały kilka miesięcy i obejmowały trzy etapy działań.

W pierwszym etapie przygotowane zostały **ekspertskie opracowania sektorowe**, dotyczące dziewięciu obszarów wstępnie wyróżnionych przez Ministerstwo Rozwoju: (1) edukacja i szkolenia, (2) ochrona i profilaktyka zdrowia, (3) kultura, sport i rekreacja, (4) pomoc społeczna, (5) gospodarka mieszkaniowa, (6) usługi komunalne i ochrona środowiska, (7) komunikacja (transport publiczny, Internet), (8) funkcjonowanie administracji (usługi administracyjne, partycypacja publiczna) oraz (9) planowanie finansowe i inwestycyjne w zakresie realizacji usług publicznych. W trakcie prac podjęto jednak decyzję o pewnym przemodelowaniu struktury zaplanowanych opracowań: wyróżnione zostały kwestie związane z problematyką wykorzystania Internetu na potrzeby zadań wykonywanych przez JST, a zagadnienia dotyczące edukacji na poziomie podstawowym i gimnazjalnym zostały oddzie-

lone od problematyki edukacji ponadgimnazjalnej i kształcenia dorosłych.

Następnie wnioski zaprezentowane przez Autorów analiz sektorowych zostały przedstawione i przedyskutowane podczas **trzech debat eksperckich**, przeprowadzonych w FRDL w listopadzie 2016 roku. Ich głównym celem było wypracowanie rekomendacji odnoszących się do możliwych sposobów poprawy jakości świadczenia usług publicznych przez samorzady terytorialne.

Debata ekspercka „Sprawność zarządzania w JST, zintegrowane zarządzanie strategiczne, czynniki warunkujące poprawę usług publicznych i jakości życia mieszkańców.”, 4 listopada 2016 r.

Trzeci etap prac obejmował przygotowanie opracowań o charakterze horyzontalnym. Zadaniem Autorów była analiza ponadsektorowych (międzysektorowych) uwarunkowań świadczenia usług przez jednostki samorządu terytorialnego. Przedmiotem analiz była zwłaszcza ocena roli i możliwości samorządów w zakresie kształtowania sektorowych polityk rozwojowych, identyfikacja istniejących barier ich implementacji (barier strukturalnych, prawnych, instytucjonalnych, politycznych, kompetencyjnych, etc.) oraz prezentacja istniejących narzędzi, czy instrumentów zarządczych, warunkujących skuteczną i efektywną realizację zadań stojących przed samorządami.

Dopełnieniem tego projektu była ogólnopolska konferencja „Realizacja usług publicznych w jednostkach samorządu terytorialnego – ograniczenia, możliwości, rekomendacje”, zorganizowana przez Ministerstwo Rozwoju, która odbyła się 6 marca 2017 roku w **Warszawie**. Konferencję otworzył Jerzy Kwiecieński, Sekretarz Stanu w Ministerstwie Rozwoju. Jednym z prelegentów konferencji był Prezes Zarządu FRDL dr Cezary Trutkowski, redaktor merytoryczny publikacji, który zaprezentował wyniki analiz barier oraz szans rozwojowych realizacji usług publicznych, za które odpowiedzialny jest samorząd terytorialny. Uczestnikami konferencji byli m.in. przedstawiciele ministerstw, związków samorządowych, uczelni wyższych i samorządów terytorialnych.

● RAPORT „SKUTECZNY URZĄD SAMORZĄDOWY. ROZWÓJ KOMPETENCJI KADR JAKO ELEMENT BUDOWY SPRAWNEJ ADMINISTRACJI LOKALNEJ”

Jednym z przedsięwzięć badawczych zakończonych w 2016 roku jest ocena potrzeb szkoleniowych urzędników lokalnych. Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej we współpracy z Radą Europy przeprowadziła badania dotyczące czynników ograniczających skuteczność funkcjonowania urzędów samorządowych. Wzięło w nich udział niemal 69% samorządów gminnych. Badanie to pozwoliło nie tylko na identyfikację problemów wynikających z niedostatku wiedzy czy umiejętności kadr samorządowych, ale także na refleksję nad bilansem 25 lat funkcjonowania polskich samorządów. Jej wyniki wskazują także, że FRDL jest jednym z najważniejszych partnerów instytucjonalnych jednostek samorządu terytorialnego, a nasze usługi cieszą się wysokim uznaniem sekretarzy, wójtów, burmistrzów i prezydentów miast.

Jest to ogólnopolskie badanie zrealizowane we współpracy z Radą Europy – Centrum Ekspertyz dla Reform Samorządu Terytorialnego, skierowane do sekretarzy urzędów gminnych, dotyczące praktyk i potrzeb samorządów lokalnych w zakresie budowania kompetencji własnych kadr. Badania składały się z dwóch komponentów: sondażu przeprowadzonego wśród sekretarzy jednostek samorządu terytorialnego poziomu gminnego oraz pogłębionych wywiadów indywidualnych z liderami samorządowymi. Badanie zrealizowano w oparciu o metodologię oraz narzędzia badawcze opracowane przez dra Cezarego Trutkowskiego, Prezesa Zarządu FRDL. Zaproszenia do udziału w badaniu wysłano do wszystkich gmin w Polsce (łącznie 2479). W sumie uzyskano **1557** kwestionariuszy wypełnionych w całości oraz 309 ankiet w różnym stadium zaawansowania odpowiedzi. Do analizy danych ostatecznie zakwalifikowano **1703 ankiety**. Stanowi to **68,7%** populacji gmin w Polsce. Osiągnięta stopa zwrotu ankiet była regionalnie zróżnicowana – w województwie świętokrzyskim wyniosła 82,35%, zaś w województwie wielkopolskim 44,69%.

W równoległe przeprowadzonej jakościowej części badań zrealizowano 15 indywidualnych wywiadów pogłębionych z liderami samorządowymi – wójtami, burmistrzami i prezydentami miast. W doborze respondentów kierowano się aktywnością samorządowców wykraczającą poza jednostki, którymi zarządzają. W grupie tej znaleźli się zatem działacze organizacji samorządowych, zwycięzcy różnych

konkursów i rankingów, postaci znane w samorządowym środowisku.

Uzyskane wyniki wskazują, że pracownicy samorządowi dość intensywnie uczestniczą w działaniach edukacyjnych. Analiza odpowiedzi respondentów potwierdziła, że działalność edukacyjna FRDL cieszy się niezmiernie dużym zainteresowaniem wśród samorządów lokalnych. Na uwagę zasługuje fakt, że w szkoleniach FRDL w 2015 roku udział wzięło ponad **71 000 osób** będących jednocześnie przedstawicielami **76,5 %** wszystkich samorządów lokalnych w Polsce. Wyniki badań po raz pierwszy zaprezentowano podczas I Krajowego Kongresu Forów Sekretarzy, który odbył się w Warszawie (2-3 czerwca 2016 r.). Raport z badań dostępny jest na stronie: www.frdl.org.pl

Dr Cezary Trutkowski, Prezes Zarządu FRDL i autor raportu „Skuteczny urząd samorządowy”, zaprezentował wyniki badań podczas I Krajowego Kongresu Forów Sekretarzy.

● BADANIE WARUNKÓW ŻYCIA I JAKOŚCI USŁUG PUBLICZNYCH

Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej już od kilku lat oferuje samorządom przeprowadzenie badań opinii publicznej dotyczących warunków życia i jakości usług publicznych świadczonych przez samorządy. Są to, w skali polskiej, badania nowatorskie. Metodologia badania została wypracowana przez dr. Cezarego Trutkowskiego we współpracy ze Związkiem Miast Polskich. Badania przeprowadzono dotąd w ponad 30 jednostkach samorządu terytorialnego. Badanie warunków życia i jakości usług publicznych jest praktycznym narzędziem przydatnym zarówno w codziennym zarządzaniu gminą lub miastem, jak i w rozstrzyganiu trudnych problemów społecznych i rozwojowych. Badanie jest narzędziem uniwersalnym i sprawdza się w gminach o różnej wielkości, zarówno w małych gminach wiejskich jak i w miastach. Ponawiając badania co kilka lat, samorząd zyskuje cenne narzędzie do monitorowania poziomu jakości usług publicznych i określania obszarów wymagających zmian i udoskonaleń.

W 2016 r. Ośrodek FRDL w Katowicach wykonał dwa badania warunków życia i jakości usług publicznych na zamówienie Urzędu Miasta w Dąbrowie Górniczej i Urzędu Miasta w Czeladzi.

Badanie warunków życia i jakości usług publicznych może przyczynić się do ograniczenia dwóch często spotykanych postaw, niezwykle szkodliwych dla kondycji polskiej samorządności:

postawy mieszkańców:

„nie mam na nic wpływu – władza uważa, że wie lepiej, jak mi się żyje i czego mi potrzeba”

postawy władz samorządowych:

„mieszkańcy mają tylko wymagania i krytykują, ale sami nie chcą uczestniczyć w sprawach publicznych”

PROPONOWANE PODEJŚCIE:

Ankieta opracowana na potrzeby badania umożliwia szczegółowe poznanie ocen i opinii mieszkańców, zebranych w trzy bloki tematyczne:

- działania władz samorządowych
- jakość oferowanych usług publicznych
- potrzeby mieszkańców i stopień ich zaspokojenia

Pogłębiona analiza wyników pozwala na obiektywną i rzetelną diagnozę społeczną, w szczególności na:

- zrozumienie społecznych efektów działań realizowanych przez samorząd
- określenie czynników wpływających na opinie różnych grup mieszkańców
- uporządkowanie problemów i potrzeb mieszkańców według hierarchii ważności

Wyniki badań warunków życia i jakości usług publicznych można praktycznie wykorzystać w wielu obszarach działania władz samorządowych:

- przy opracowaniu i aktualizacji strategii rozwoju gminy
- do poprawy komunikacji z mieszkańcami gminy
- do stworzenia planu działań, które powinny przynieść odczuwalną poprawę oceny warunków życia i jakości usług publicznych przez mieszkańców

RAPORT „PROFESJONALIZM W DZIAŁANIU POMOCY SPOŁECZNEJ W WOJEWÓDZTWIE POMORSKIM”

Na przełomie 2016 i 2017 roku Ośrodek FRDL w Gdańsku przeprowadził we współpracy z Pomorskim Forum Pomocy Społecznej oraz reprezentacji Pracowni Pracy Socjalnej Uniwersytetu Gdańskiego analizę „Profesjonalizmu w działaniu pomocy społecznej w województwie pomorskim”.

W badaniu skupiono się na dwóch aspektach pracy pomocy społecznej: zarządzaniem ośrodkami pomocy społecznej, a także działaniem pracowników socjalnych i asystentów rodzin zatrudnionych w ośrodkach pomocy społecznej w województwie pomorskim. Dlatego też przygotowano badania ankietowe zarówno dla kierowników jednostek, jak i ich podwładnych. Zgodnie z tym podziałem zostały również przeprowadzone analizy oraz rekomendacje na przyszłość. Badania miały charakter ilościowy, zostały przeprowadzone wśród 500 pracowników socjalnych i asystentów rodzin z województwa pomorskiego, zatrudnionych w ośrodkach pomocy społecznej oraz wśród 100 kierowników tych jednostek.

Wyniki badania zostały przedstawione w raportach „Wymiar profesjonalnego działania pracowników socjalnych i asystentów rodzin zatrudnionych w ośrodkach pomocy społecznej w województwie pomorskim”, „Wymiar profesjonalnego zarządzania ośrodkami pomocy społecznej w województwie pomorskim” oraz w formie wykresów.

Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej jest obecnie najbardziej znaczącą w skali kraju organizacją szkolącą kadry samorządowe. Oferta szkoleniowa Ośrodków FRDL jest stale aktualizowana i poszerzana i obejmuje bardzo szeroki wachlarz tematów ważnych dla codziennej pracy urzędników samorządowych. Wśród najważniejszych obszarów tematycznych wymienić należy: finanse publiczne i podatki, prawo administracyjne, oświatę, ochronę środowiska i gospodarkę komunalną oraz zamówienia publiczne. Potrzeby szkoleniowe samorządów lokalnych oraz zmiany w prawodawstwie są stale analizowane przez ekspertów FRDL w poszczególnych regionach. Dlatego oferta szkoleniowa Fundacji jest aktualna i kompleksowa – przygotowywana we wszystkich obszarach tematycznych dla każdej grupy docelowej. Fundacja dba o wysoki poziom merytoryczny oferowanych szkoleń. W całej sieci FRDL od 2003 roku obowiązuje jednolity standard jakości szkoleń. Jest ona stale monitorowana zarówno pod względem poziomu szkoleń, programu, metod przekazywania wiedzy, jakości materiałów, jak i sposobu samej ich organizacji.

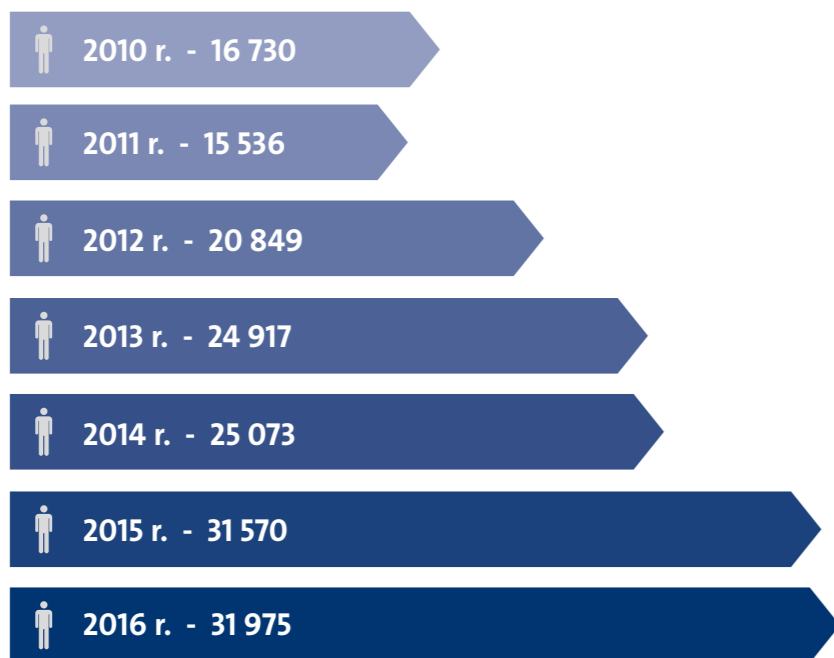
STATYSTYKI

Szkolenia realizowane przez FRDL podzielić można na cztery główne rodzaje: otwarte, zleczone, projekto- we oraz w ramach forów. Działalność edukacyjna FRDL cieszy się niezmiennie dużym zainteresowaniem wśród samorządów lokalnych w całym kraju.

W 2016 roku w 3 985 szkoleniach zrealizowanych przez FRDL udział wzięło 65 790 osób, co stanowiło 80 533 osobodni szkoleniowe.

Wśród szkoleń zrealizowanych przez Fundację Rozwoju Demokracji Lokalnej w 2016 roku największą część stanowiły szkolenia otwarte. Fundacja od lat odnotowuje stały wzrost liczby uczestników tego rodzaju szkoleń.

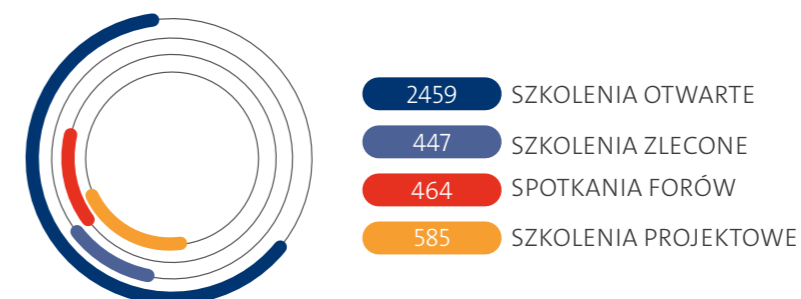
SZKOLENIA OTWARTE – LICZBA OSOBODNI W LATACH 2010–2016

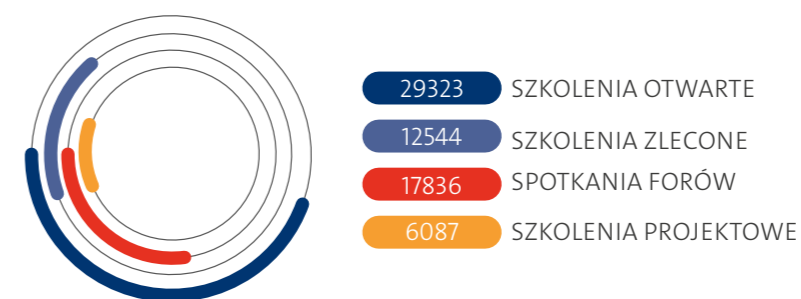
Tematyka szkoleń obejmowała szeroki wachlarz tematów związanych z podnoszeniem kompetencji pracowników samorządowych, którzy są najważniejszymi adresatami działalności szkoleniowej FRDL. W 2016 roku oferta szkoleń otwartych FRDL obejmowała takie dziedziny, jak:

- finanse, podatki, rachunkowość
- prawo pracy, kadry, płace
- oświata
- prawo budowlane, nieruchomości
- gospodarka komunalna
- ochrona zdrowia
- ochrona środowiska
- zarządzanie
- fundusze europejskie
- zamówienia publiczne
- organizacja pracy urzędu, archiwizacja dokumentów
- pomoc społeczna
- prawo administracyjne
- transport, komunikacja, drogi
- kultura, sport
- sprawy obywatelskie
- kursy zawodowe
- kontrola i nadzór

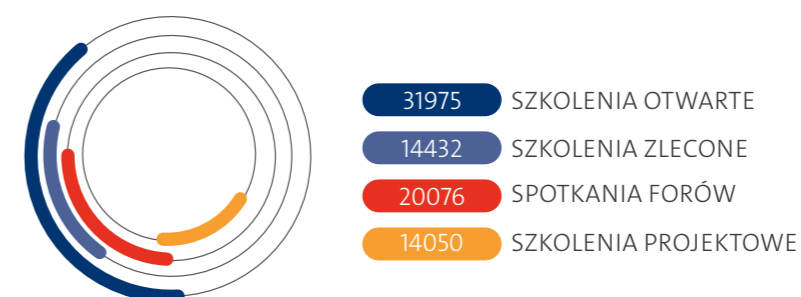
LICZBA WSZYSTKICH SZKOLEŃ 2016

LICZBA WSZYSTKICH UCZESTNIKÓW SZKOLEŃ 2016

LICZBA OSOBODNI SZKOLENIOWYCH 2016

Szkolenia Fundacji realizowane w ramach projektów skierowane były m.in. do: samorządowców, przedstawicieli organizacji pozarządowych, nauczycieli i uczniów, osób niepełnosprawnych, bezrobotnych, seniorów. Tematyka szkoleń dotyczyła takich zagadnień, jak: aktywizacja społeczna i zawodowa, budowanie partnerstw, przedsiębiorczość, zarządzanie, współpraca pomiędzy uczniami i nauczycielami. Łącznie w ramach projektów zrealizowano w 2016 roku **585 szkoleń dla 6087 uczestników**.

Jednym z ciekawszych działań, w których realizowano komponent szkoleniowy był projekt **„Młodość przychodzi z wiekiem – aktywny senior w Aglomeracji Opolskiej”**. Był on realizowany przez Ośrodek FRDL w Opolu w partnerstwie ze Stowarzyszeniem Aglomeracja Opolska. W ramach projektu zorganizowany został cykl szkoleniowy „Asystent Edukacyjny” dla trzech grup seniorów (łącznie 45 osób). Projekt finansowany był w ramach Rządowego Programu na Rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2014-2020.

Warsztaty dla seniorów „Asystent Edukacyjny”

Ośrodek FRDL w Krakowie w ramach projektu **„Centrum Wspierania Przedsiębiorczości 2”** zrealizował 4 szkolenia z zakresu zarządzania przedsiębiorstwem, marketingu, tworzenia biznesplanu oraz pozyskiwania zewnętrznych źródeł finansowania. W szkoleniach wzięło udział 40 uczestników – mieszkańców i przedsiębiorców z Krakowa.

● AKADEMIA PRZYWÓDZTWA – II EDYCJA

W 2016 roku Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej kontynuowała realizację programu **Akademia Przywództwa** prowadzonego we współpracy z Radą Europy. Pierwsza edycja Akademii zrealizowana została w 2015 roku.

Program Akademii Przywództwa realizowany jest w myśl zasady, iż świadome i nowoczesne przywództwo to szansa na wszechstronny rozwój lokalny. To nowatorska i unikalna propozycja doskonalenia kompetencji przywódczych, nowe spojrzenie na dobre rządzenie na poziomie lokalnym w Polsce. Udział w niej rozwija samoświadomość lidera samorządowego oraz umiejętność wyznaczania celów.

II edycja Programu realizowana była od kwietnia do czerwca 2016 r. W warsztatach II edycji Akademii Przywództwa uczestniczyło 14 osób.

Program warsztatów opracowany przez Radę Europy – Centrum Ekspertyz dla Reform Samorządu Terytorialnego podzielony był na 3 spotkania (3-dniowe sesje), realizowane w różnych regionach Polski:

Sesja I: Wyzwania dobrych rządów lokalnych, 26-28 kwietnia 2016 r., Włocławek

Sesja II: Potencjał indywidualny i instytucjonalny, 11-13 maja 2016 r., Toruń

Sesja III: Lider w instytucji i w społeczności, 16-18 czerwca 2016 r., Łódź

Uczestnicy warsztatów Akademii Przywództwa podczas spotkania w Toruniu

Zajęcia prowadzone były w sposób dynamiczny i nowoczesny przez dwóch ekspertów certyfikowanych przez Radę Europy. Uczestnicy analizowali wyzwania, przed jakimi stoją ich własne gminy i miasta, ucząc się, jak im sprostać poprzez wykorzystanie umiejętności liderkich doskonalonych podczas Akademii. Liderzy samorządowi docenili również możliwość spotkania się w gronie liderów samorządowych z całej Polski.

● LIDER EDUKACJI SAMORZĄDOWEJ

Ośrodek Kształcenia Samorządu Terytorialnego im. Waleriana Pańki FRDL w Katowicach po raz 15. wyróżnił gminy i powiaty z województwa śląskiego aktywnie podnoszące kwalifikacje swoich pracowników. Nagrody wręczono 11 marca 2016 r.

Laureaci rankingu „Lider Edukacji Samorządowej 2015”

Statuetki Lider Edukacji Samorządowej otrzymały:

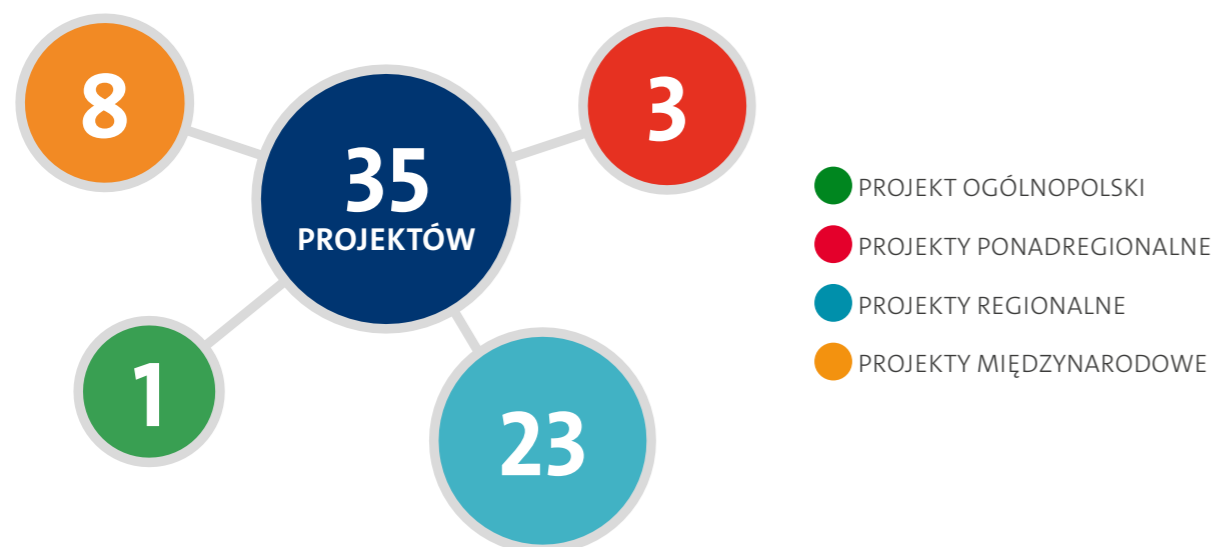
Miasto na Prawach Powiatu – Urząd Miejski w Sosnowcu oraz Urząd Miasta w Katowicach
Gmina Miejska – Urząd Miasta w Raciborzu
Gmina Wiejska – Urząd Gminy w Gierałtowicach
Powiaty Ziemskie – Starostwo Powiatowe w Wodzisławiu Śląskim

Wyróżnienia otrzymały:

Miasto na Prawach Powiatu – Urząd Miejski w Zabrze oraz Urząd Miasta w Jastrzębiu Zdroju
Urzędy Miejskie i Miejsko-Wiejskie – Urząd Miasta w Pszczynie oraz Urząd Miasta w Wodzisławiu Śląskim
Gminy Wiejskie – Urząd Gminy w Rudzińcu oraz Urząd Gminy w Goleszowie
Powiaty Ziemskie – Starostwo Powiatowe w Gliwicach oraz Starostwo Powiatowe w Mikołowie

Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej od początku swojej działalności inicjuje i wdraża projekty o masowej skali i rozbudowanej strukturze. Fundacja posiada 27-letnie doświadczenie w realizacji projektów w partnerstwie z administracją publiczną, samorządami lokalnymi i jednostkami im podległymi, a także innymi organizacjami pozarządowymi. Prowadzi innowacyjne i systemowe projekty o charakterze edukacyjnym, badawczym, wdrożeniowym i doradczym na rzecz budowy więzi lokalnych i rozwoju kapitału społecznego wspólnot lokalnych.

PROJEKTY REALIZOWANE W 2016 R.

● EKONOMIA SPOŁECZNA

W całym kraju funkcjonują Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej świadczące usługi wspierające tworzenie i rozwój podmiotów ekonomii społecznej. Lecz tylko te Ośrodki, które uzyskały akredytację w ramach Systemu Akredytacji i Standardów Działania Instytucji Wsparcia Ekonomii Społecznej – AKSES, mogą pozyskiwać na ten cel dofinansowanie ze środków publicznych. Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej z sukcesem zakończyła proces akredytacji i współprowadzi obecnie 4 Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej. Każdy OWES prowadzi działania wspólne dla całej sieci, zgodnie z AKSES, oraz dodatkowo posiada własną, autorską koncepcję działań wspierających rozwój ekonomii społecznej w poszczególnych regionach. FRDL współtworzy OWES w województwach: lubuskim, małopolskim i świętokrzyskim. Celem działalności każdego z Ośrodków jest rozwój, aktywizacja i ekonomizacja sektora ekonomii społecznej poprzez działania m.in. o charakterze animacyjnym, doradczym, szkoleniowym i dotacyjnym.

Ośrodek Wsparcia
Ekonomii Społecznej
w Zielonej Górze

Ośrodek Regionalny FRDL w Zielonej Górze współtworzy OWES Lubuski wraz z Fundacją na rzecz Collegium Polonicum i Wojewódzkim Urzędem Pracy. Działania OWES realizowane są na terenie połowy województwa lubuskiego. Działalność OWES dofinansowana jest m.in. w ramach projektu „**Rozkręcamy społeczny biznes**” (RPO Województwa Lubuskiego 2014-2020).

Ośrodek regionalny FRDL jest odpowiedzialny za rozwijanie umiejętności i kompetencji zawodowych potrzebnych do utworzenia bądź prowadzenia podmiotów ekonomii społecznej. Wśród działań projektu przewidziano realizację szkoleń jako wsparcia osób i podmiotów, które będą tworzyły miejsca pracy w podmiotach ekonomii społecznej.

Szkolenia będą wsparciem poszczególnych etapów przygotowania do otrzymania dotacji. Będą one jednocześnie jednym z obowiązkowych elementów procesu przygotowawczego do otrzymania dotacji. Tematyka szkoleń będzie obejmować takie zagadnienia, jak: powołanie podmiotów ekonomii społecznej i przedsiębiorstw społecznych, prowadzenie działalności gospodarczej i statutowej w sferze ekonomii społecznej, aspekty prawne, finansowe, rachunkowe działalności, umiejętności społeczne. Przewidziano również warsztaty dla osób wykluczonych i zagrożonych ubóstwem lub wykluczonych społecznie nt. przedsiębiorczości społecznej. W ramach procesu profesjonalizacji istniejących podmiotów ekonomii społecznej przeprowadzone zostaną szkolenia m.in. z zakresu zarządzania, planowania strategicznego, zarządzania finansowego i zasobami, marketingu, budowania powiązań kooperacyjnych, restrukturyzacji działalności.

Dwa Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej w województwie małopolskim prowadzi FRDL Małopolski Instytut Samorządu Terytorialnego i Administracji w partnerstwie z: Fundacją Gospodarki i Administracji Publicznej, Agencją Rozwoju Małopolski Zachodniej S.A., Fundacją Biuro Inicjatyw Społecznych, Spółdzielnią Socjalną OPOKA oraz Związkiem Lustracyjnym

Spółdzielni Pracy. Obydwa projekty współfinansowane są z Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014-2020. Projekty są adresowane do istniejących podmiotów ekonomii społecznej, jednostek samorządu terytorialnego a przede wszystkim do grup inicjatywnych zainteresowanych założeniem spółdzielni socjalnej/przedsiębiorstwa społecznego oraz osób fizycznych z terenu Małopolski zainteresowanych założeniem podmiotu ekonomii społecznej. Głównym celem jest wzmocnienie potencjału kadrowego, organizacyjnego i finansowego małopolskich podmiotów ekonomii społecznej oraz ułatwienie powstawania nowych podmiotów oraz przedsiębiorstw społecznych w Małopolsce – jako skutecznego narzędzia walki z wykluczeniem.

Działania jednego Ośrodka prowadzone są na terenie Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego i dofinansowane m.in. w ramach projektu „**MOWES – Małopolski Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej – Krakowski Obszar Metropolitalny**”.

Natomiast drugi obejmuje działaniami subregion zachodni, a jego działalność dofinansowana jest m.in. z projektu „**MOWES – Małopolski Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej – Małopolska Zachodnia**”. Ośrodek FRDL w Krakowie odpowiada za udzielanie wsparcia szkoleniowego oraz doradczego osobom chcącym założyć podmiot ekonomii społecznej.

W ramach projektów oferowane są kompleksowe szkolenia oraz indywidualne doradztwo przygotowujące do stworzenia biznesplanu oraz założenia i prowadzenia przedsiębiorstwa społecznego, wsparcie finansowe, a także wsparcie pomostowe merytoryczne udzielane zgodnie z indywidualnymi potrzebami po utworzeniu przedsiębiorstwa społecznego m.in. doradztwo biznesowe, prawne i księgowo.

W 2016 r. zrealizowano akcje promujące działania szkoleniowo-doradcze, których celem jest udzielenie wsparcia przy zakładaniu nowych przedsiębiorstw społecznych i utworzeniu w nich nowych miejsc pracy. Opracowano również materiał edukacyjny dotyczący powoływania przedsiębiorstw społecznych pt. „Przedsiębiorczość społeczna, czyli załóż, pracuj, zarabiaj”.

W ramach projektu „**MOWES – Małopolski Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej – Krakowski Obszar Metropolitalny** uruchomiono w Ośrodku FRDL w Krakowie Punkt Coworkingu Społecznego, w którym doradca pierwszego wsparcia udziela porad dotyczących form zakładania przedsiębiorstw społecznych a także identyfikuje potrzeby zgłaszane przez osoby i instytucje chcące działać w obszarze ekonomii społecznej na terenie Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego – w 2016 roku udzielono **120 porad**.

W subregionie południowym województwa świętokrzyskiego od września 2016 roku działa natomiast Świętokrzyski Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej (ŚOWES).

Ośrodek współtworzy Świętokrzyskie Centrum FRDL w Kielcach wraz z CARITAS Diecezji Kieleckiej i Fundacją Centrum Europy Lokalnej.

Działania ŚOWES dofinansowane są m.in. w ramach projektu „**Świętokrzyski Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej (ŚOWES)**” współfinansowanego z RPO Województwa Świętokrzyskiego 2014-2020. Głównym celem projektu jest rozwój, aktywizacja i ekonomizacja Sektora Ekonomii Społecznej w subregionie południowym województwa świętokrzyskiego, m.in. poprzez działania animacyjno-inkubacyjne, wizyty studyjne, debaty publiczne, konferencje, warsztaty, szkolenia branżowe, specjalistyczne doradztwo indywidualne i grupowe, dotacje i wsparcie pomostowe na rozwój podmiotów ekonomii społecznej oraz dla osób chcących założyć podmiot ekonomii społecznej. Adresatami projektu są głównie podmioty ekonomii społecznej oraz grupy inicjatywne chcące założyć podmiot ekonomii społecznej, liderzy lokalni, osoby bezrobotne, osoby niepełnosprawne, samorządy lokalne, przedsiębiorstwa oraz media lokalne i regionalne. Świętokrzyskie Centrum FRDL odpowiada za prowadzenie działań animujących rozwój ekonomii społecznej. Przy biurach ŚOWES na terenie subregionu działają inkubatory, z których mogą korzystać osoby i podmioty planujące rozpocząć działalność gospodarczą w obszarze ekonomii społecznej. W dniu 25 listopada 2016 r. w Buskim Samorządowym Centrum Kultury odbyła się konferencja inauguracyjna projektu „Świętokrzyski Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej (ŚOWES)”, w której udział wzięło 57 osób. Wydarzenie składało się ze spotkania informacyjnego na temat założeń ww. projektu oraz **radiowej debaty eksperckiej pt. „Uwarunkowania i możliwości rozwoju ekonomii społecznej w subregionie południowym województwa świętokrzyskiego”**. W wydarzeniu uczestniczyli przedstawiciele władz lokalnych i regionalnych województwa świętokrzyskiego, ośrodków pomocy społecznej, powiatowych urzędów pracy, mediów oraz środowisk opiniotwórczych w zakresie ekonomii społecznej.

Debata podczas konferencji inauguracyjnej projektu „Świętokrzyski Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej (ŚOWES)”, 25 listopada 2016 r., Busko-Zdrój

● AKTYWIZACJA ZAWODOWA

Ośrodek FRDL w Katowicach rozpoczął w 2016 roku realizację projektu „**Własna firma szansą na pracę**” w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Śląskiego na lata 2014-2020. Jego celem jest uruchomienie przez **30 osób** działalności gospodarczej na terenie województwa śląskiego i utrzymanie przez nich przedsiębiorstw przez minimum 12 miesięcy. Grupę docelową stanowią osoby bezrobotne lub nieaktywne zawodowo powyżej 50 roku życia, zamieszkałe w jednym z 11 śląskich powiatów, w których sytuacja na rynku pracy jest relatywnie najtrudniejsza: Bytom, Piekary Śląskie, Siemianowice Śląskie, Świętochłowice, będziński, zawierciański, Sosnowiec, żywiecki, częstochowski, kłobucki i myszkowski. W ramach projektu zrealizowane zostaną 3 formy wsparcia: szkolenia i doradztwo przed uruchomieniem działalności gospodarczej, dotacje na uruchomienie działalności gospodarczych, wsparcie pomostowe, szkoleniowo-doradcze i finansowe. Dodatkowo każdy uczestnik projektu ma zagwarantowany udział w szkoleniach zewnętrznych, których realizacja zostanie zdiagnozowana przez doradcę zawodowego podczas rekrutacji. Kursy i szkolenia zawodowe realizowane będą po rozpoczęciu działalności gospodarczej przez uczestników projektu.

Projekt „**Biznes dla dojrzałych**” realizowany jest od sierpnia 2016 roku przez Ośrodek FRDL w Łodzi, a został dofinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa łódzkiego na lata 2014-2020. Uczestnikami projektu są **24 osoby** bezrobotne zamierzające rozpocząć prowadzenie własnej działalności gospodarczej, które ukończyły 50. rok życia i zamieszkują na terenie miasta Łodzi, powiatu pabianickiego lub zgierskiego. Projekt promuje samozatrudnienie, a głównym narzędziem aktywizacyjnym jest wsparcie w zakładaniu i prowadzeniu działalności gospodarczej. Wśród działań projektu zaplanowano indywidualne wsparcie doradcze przed rozpoczęciem działalności, wsparcie szkoleniowe z zakresu prowadzenia działalności (m.in. prawne zasady prowadzenia firmy, pozyskiwanie funduszy zewnętrznych, marketing, rachunkowość), a także indywidualne doradztwo po otwarciu działalności. Uczestnicy projektu otrzymają również wsparcie finansowe. Będą mieć także możliwość udziału w spotkaniach z przedsiębiorcami, którzy skorzystali już wcześniej ze wsparcia finansowego w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego, mających na celu wymianę doświadczeń i dobrych praktyk.

● WZMOCNIENIE PARTYCYPACJI SPOŁECZNEJ

„**Nowa jakość konsultacji społecznych w planowaniu przestrzennym**” to projekt grantowy realizowany przez Ośrodek FRDL w Warszawie, którego realizacja rozpoczęła się w kwietniu 2016 roku, a zakończy się w grudniu 2018 r.

Spotkanie otwarte w ramach projektu „Nowa jakość konsultacji społecznych w planowaniu przestrzennym” w Gminie Cedry Wielkie

Projekt realizowany jest w ramach Programu POWER II – Efektywne polityki publiczne na rynku pracy, gospodarki i edukacji. Jest to przedsięwzięcie wspierające proces konsultacji społecznych w zakresie działań prowadzonych przez jednostki samorządu terytorialnego w obszarze planowania i zagospodarowania przestrzennego. Działania projektu ukierunkowane są na zaplanowanie i wsparcie procesu konsultacji społecznych dokumentów planistycznych gmin (studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania prze-

strzennego lub miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego). Projekt zakłada rozpoczęcie dialogu z mieszkańcami na wczesnym etapie powstawania dokumentów planistycznych i wykraczających poza wymogi nakładane na gminy na mocy przepisów Ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. Wczesne konsultacje w planowaniu przestrzennym ułatwiają proces planistyczny, mogą zapobiec konfliktom a zmodyfikowany dokument planistyczny ma szansę zyskać większą aprobatę społeczną. Wsparciem w całym okresie projektowym zostanie objętych **30 gmin** z terenu województw: kujawsko-pomorskiego, lubuskiego, małopolskiego, mazowieckiego, pomorskiego i śląskiego.

W roku 2016 przeprowadzony został pierwszy z dwóch naborów gmin do projektu. Przedstawiciele wybranych gmin zostali wprowadzeni w tematykę konsultacji społecznych aktów zagospodarowania przestrzennego poprzez udział w warsztatach organizowanych w ramach projektu. Warsztaty oprócz teoretycznych i praktycznych aspektów konsultacji społecznych zawierały również element mediacyjny, przydatny w nietrywialnych procesach konsultacyjnych.

Każda z gmin przygotowuje w ramach projektu Indywidualne Plany Konsultacji dobierając techniki konsultacyjne z uwzględnieniem specyfiki dokumentu będącego przedmiotem konsultacji oraz lokalnych uwarunkowań społecznych, w tym skutecznych sposobów komunikacji z mieszkańcami. Gminy otrzymują grant finansowy na pokrycie kosztów przeprowadzenia konsultacji społecznych za pomocą wybranych technik konsultacyjnych. Zarówno na etapie projektowania uspołecznionego procesu jak i jego realizacji działania wspierane są przez ekspertów Fundacji z zakresu planowania przestrzennego oraz konsultacji społecznych. Doświadczenia z realizacji projektu pokazują, że mieszkańcy dość chętnie włączają się w procesy konsultacyjne dokumentów planistycznych, szczególnie przy okazji takich technik konsultacji jak: punkt konsultacyjny czy spacer badawczy. Równie chętnie biorą oni udział w warsztatach konsultacyjnych. Ważnym aspektem procesu konsultacyjnego jest edukacja mieszkańców w zakresie procedury planistycznej uwzględniająca rolę mieszkańca w całym procesie. Przetestowanie innowacyjnych metod i narzędzi prowadzenia pogłębionych konsultacji społecznych w planowaniu przestrzennym przyczyni się do poprawy jakości dokumentów planistycznych przyjmowanych przez samorządy, wzmocni umiejętności pracowników samorządowych w zakresie włączania społeczności lokalnych w procesy planistyczne. Dzięki zdobytemu przez gminy doświadczeniu i nawiązaniu kontaktów z innymi gminami uczestniczącymi w projekcie zwiększy się potencjał instytucjonalny w zakresie partycypacyjnego podejścia do planowania przestrzennego.

● POLITYKA SPOŁECZNA

Ośrodek FRDL w Opolu od kwietnia 2016 roku przystąpił do realizacji projektu „**Blżej rodziny i dziecka – wsparcie rodzin przeżywających problemy opiekuńczo-wychowawcze oraz wsparcie pieczy zastępczej**”, dofinansowanego przez Urząd Marszałkowski Województwa Opolskiego (RPO Województwa Opolskiego na lata 2014-2020). Projekt jest realizowany w bardzo szerokim partnerstwie, a liderem projektu jest Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Opolu. W realizację zaangażowanych jest 17 partnerów – poza Ośrodkiem FRDL w Opolu, są nimi: Miasto Opole oraz gminy: Domaszowice, Łubniane, Brzeg, Paczków, Kluczbork, Popielów, Grodków, Głubczyce, Korfantów, Zdieszowice, Bierawa, Dąbrowa, Strzelce Opolskie, Pokój i Powiat Krapkowice. Ośrodek FRDL w Opolu jako jedyny partner reprezentuje sektor pozarządowy, a jednocześnie jest największym dysponentem środków w całym partnerstwie. Głównym założeniem projektu jest zwiększenie dostępu do usług społecznych świadczonych w województwie opolskim na rzecz rodzin przeżywających problemy opiekuńczo-wychowawcze oraz pieczy zastępczej, które pozwolą wyeliminować deficyty lub dysfunkcje tych grup oraz przeciwdziałać ich marginalizacji. Ośrodek FRDL w Opolu odpowiada w projekcie za: realizację szkoleń dla 60 kandydatów na asystentów rodziny; realizację kampanii informacyjnej, mającej na celu ukazanie idei i ważnej roli rodzin wspierających w zakresie praktycznych metod rozwiązywania problemów rodziny, takich jak metody wychowywania dzieci, orga-

nizacji czasu rodziny, racjonalnego gospodarowania posiadanymi środkami; realizację usługi aktywnej integracji dla 60 osób przebywających w pieczy zastępczej – indywidualne doradztwo zawodowe, indywidualne pośrednictwo pracy oraz nabycie, podwyższenie lub dostosowanie kompetencji i kwalifikacji.

Projekt „Zmieniaj siebie – bądź aktywny” realizowany jest przez Ośrodek FRDL w Białymstoku w partnerstwie z Gminą Miejską Hajnówka oraz Miejskim Ośrodkiem Pomocy Społecznej w Hajnówce, w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020. Działania tego projektu rozpoczęły się w listopadzie 2016 roku i skierowane są do **50 niepracujących osób** zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym zamieszkujących Miasto Hajnówka.

Projekt zakłada kompleksowe wsparcie dostosowane do indywidualnych potrzeb uczestników. Indywidualizacja wsparcia przyczyni się do aktywizacji zawodowej osób będących w szczególnej sytuacji na rynku pracy. Każdy z uczestników przejdzie proces reintegracji społecznej i zawodowej, w ramach którego otrzyma indywidualne i grupowe wsparcie i porady psychologa (łącznie udzielonych zostanie **480 godzin wsparcia**), doradcy zawodowego (łącznie **190 godz.**), prawnika (łącznie **50 godz.**), pośrednika pracy (łącznie **180 godz.**), job-coacha (łącznie **180 godz.**). Każdy z uczestników nabędzie lub podwyższy swoje kwalifikacje zawodowe (łącznie **6000 godzin** kursów i szkoleń zawodowych) oraz kompetencje praktycznego wykorzystania posiadanej wiedzy i umiejętności w pracy podczas 4-miesięcznych staży zawodowych. Dodatkowo, część uczestników (30 osób) otrzyma wsparcie w ramach procesu reintegracji zdrowotnej, w ramach którego przewidziane jest indywidualne i grupowe wsparcie terapeutyczne (łącznie **240 godzin**). Realizacja działań projektu zakończy się w listopadzie 2017 roku.

● EDUKACJA

Ośrodek FRDL w Zielonej Górze w 2016 roku zakończył realizację rocznego projektu edukacyjnego pn. „**Lubuska Akademia Debat Szkolnych**” (Program Obywatele dla Demokracji finansowany z Funduszy Europejskiego Obszaru Gospodarczego). Projekt miał na celu zwiększenie zaangażowania w życie społeczne i obywatelskie młodzieży ze szkół w województwie lubuskim poprzez udział w debatach i sejmikach młodzieżowych i dziecięcych. W ramach projektu zorganizowano **10 sejmików**, mających na celu przybliżenie uczniom idei samorządności i postaw obywatelskich oraz możliwość wspierania inicjatyw edukacyjnych: dla uczniów szkół podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych, w których wzięło udział łącznie **689 osób** w tym 554 uczniów oraz 135 przedstawicieli jednostek samorządu terytorialnego, szkół, organizacji pozarządowych, uczelni wyższych i środowiska lokalnego.

Obrady Sejmiku Uczniowskiego w Szkole Podstawowej nr 17 z Oddziałami Integracyjnymi im. gen. Władysława Sikorskiego w Zielonej Górze w dniu 31 marca 2016 r.

W projekcie uczestniczyło **60 szkół** w tym 24 szkoły podstawowe, 18 gimnazjów i 18 szkół ponadgimnazjalnych. W zajęciach edukacyjnych brało udział łącznie **1237 uczniów, 609 uczniów** było uczestnikami debat jako mówcy, **554 uczniów** brało udział w sejmikach, 96 uczniów uczestniczyło w konferencji na zakończenie projektu. W ramach projektu zrealizowano **60 debat oksfordzkich** w szkołach województwa lubuskiego, w których udział wzięło łącznie **806 osób** w tym 609 uczniów oraz 112 przedstawicieli samorządu terytorialnego. Poprzez przeprowadzone zajęcia edukacyjne uczniowie zaangażowali się w życie społeczne, podnieśli swoje kompetencje w zakresie organizacji debat oksfordzkich, których nie było dotychczas w szkołach.

Sejmik Uczniowski obradował w Europejskim Liceum Ogólnokształcącym dr Rahn w Zielonej Górze w dniu 30 marca 2016 r.

Zrealizowano również konkurs na lokalną inicjatywę obywatelską przez szkoły wszystkich poziomów. Do konkursu wpłynęły 34 zgłoszenia ze szkół biorących udział w projekcie. Nagrodą w konkursie dla grupy 60 uczniów z 6 zwycięskich szkół wraz z opiekunami był udział w wizycie studyjnej w Sejmie i Senacie.

W ramach projektu opracowany został poradnik „Standardy organizacji debat szkolnych”, który udostępniony jest na stronie Ośrodka FRDL w Zielonej Górze.

Nauczyciele uczestniczący w działaniach projektu poprzez uczestnictwo w warsztatach z organizacji inicjatyw lokalnych nabyli umiejętności z zakresu organizacji

inicjatyw w środowisku lokalnym (6 warsztatów dla 60 nauczycieli). Projekt umożliwił także podniesienie kompetencji 10 pracowników i wolontariuszy FRDL w zakresie przeprowadzania debat oksfordzkich. Dzięki nabytym umiejętnościom w przyszłości pozwoli to prowadzić zajęcia edukacyjne tego typu w szkołach województwa lubuskiego.

Projekt był objęty specjalnym wyróżnieniem Prezydenta RP. Jest ono nadawane dla uhonorowania inicjatyw i wydarzeń, które nawiązują do rocznicy pierwszych wolnych wyborów samorządowych oraz są prezentacją dorobku i sukcesów odrodzonego samorządu terytorialnego w wolnej Polsce. Honorowy patronat nad projektem objęli również: Marszałek Województwa Lubuskiego, Przewodniczący Sejmiku Województwa Lubuskiego, Lubuski Kurator Oświaty oraz Dyrektor Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli w Zielonej Górze.

Trzy projekty w obszarze edukacji realizuje Ośrodek FRDL w Opolu – dwa z nich Ośrodek realizuje samodzielnie jako lider, a jeden jako partner.

W czerwcu 2016 roku rozpoczęły się działania projektu „Kolekcjonerzy wiedzy – mistrzowie eksperymentów”, współfinansowany z Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Opolskiego na lata 2014-2020. Projekt skierowany jest do **1600 uczniów i 144 nauczycieli** publicznych szkół podstawowych i gimnazjalnych prowadzących kształcenie ogólne mieszczących się w granicach Aglomeracji Opolskiej, z terenu 4 gmin (Krapkowice, Prószków, Komprachcice, Dąbrowa) oraz 2 szkół podstawowych niepublicznych o uprawnieniach szkoły publicznej (Opole, Tarnów Opolski). Głównym celem projektu jest podniesienie kompetencji kluczowych przez uczniów oraz uzyskanie kwalifikacji lub nabycie kompetencji przez nauczycieli po zakończeniu udziału w projekcie. Wśród działań skierowanych do uczniów przewidziano m.in. warsztaty matematyczno-logiczne, przyrodniczo-eksperymentalne, programowania, robotyki, grafiki komputerowej a także grupowe doradztwo edukacyjno-

Uczniowie z 6 szkół wraz z opiekunami – laureaci w konkursie na najlepiej zorganizowaną inicjatywę obywatelską, wzięli udział w dniach 5-7 marca 2016 r. w 2 wizytach studyjnych w Warszawie. W trakcie wizyty odwiedzili m.in. Sejm i Senat.

-zawodowe. Projekt zakłada szereg wyjazdów w miejsca edukacji bezpośredniej dla uczniów. Działania skierowane do nauczycieli obejmują studia podyplomowe, warsztaty stacjonarne i wyjazdowe z wybranych tematów. Ponadto w ramach projektu zostały wyposażone pracownie szkolne szkół m.in. w sprzęt ICT, narzędzia TIK oraz pomoce naukowe. Działania projektu zakończą się w maju 2018 roku.

Projekt „**Mikroświat-makrowiedza. Edukacyjne ewolucje**” rozpoczął się w sierpniu 2016 roku i potrwa do października 2017 r. Jest on współfinansowany w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Opolskiego na lata 2014-2020. Projekt skierowany jest do **200 uczniów i 36 nauczycieli** Publicznego Gimnazjum w Dobrodzieniu oraz Publicznej Szkoły Podstawowej w Pludrach. Głównym założeniem projektu jest podniesienie przez uczniów kompetencji kluczowych i cyfrowych oraz uzyskanie kwalifikacji lub nabycie kompetencji przez nauczycieli po zakończeniu udziału w projekcie. Projekt zakłada szerokie wsparcie w postaci zajęć pozalekcyjnych (m.in. warsztaty biologiczno-chemiczne, programowania, przyrodniczo-graficzne, kreatywności i język włoski,) oraz wyjazdów w miejsca edukacji bezpośredniej dla uczniów. Wsparcie dla nauczycieli obejmuje szkolenia stacjonarne, wyjazdowe oraz studia podyplomowe. Ponadto w ramach projektu zostały wyposażone pracownie szkolne szkół m.in. w sprzęt ICT, narzędzia TIK oraz pomoce naukowe.

Opolskie Centrum Demokracji Lokalnej FRDL jest partnerem w projekcie pn. „**Odkrywczy Sekretów Nauki AO – Wzrost kompetencji uczniów i nauczycieli szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych na obszarze Aglomeracji Opolskiej**” (Regionalny Program Operacyjny Województwa Opolskiego). Projekt realizowany przez Regionalny Zespół Placówek Wsparcia Edukacji w partnerstwie z Opolskim Centrum Demokracji Lokalnej FRDL, Uniwersytetem Opolskim oraz Politechniką Opolską. W 2016 roku rozpoczęły się działania rekrutacyjne do warsztatów „Moja Wymarzona Firma”, które dedykowane są uczniom szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych z terenu województwa opolskiego. Ośrodek FRDL w Opolu realizować będzie także warsztaty dla nauczycieli.

Dwa projekty z zakresu szeroko rozumianej wielokulturowości i integracji migrantów realizował w 2016 roku Ośrodek FRDL w Łodzi.

Pierwszy z nich to projekt „**Razem do szkoły. Program Integracyjno-Adaptacyjny**”, który realizowany był w okresie od sierpnia do listopada 2016 r. we współpracy z Zespołem Szkolno-Gimnazjalnym im. Jana Pawła II w Grotnikach. Projekt uzyskał dofinansowanie z dotacji Ministerstwa Edukacji Narodowej na realizację zadania publicznego „Wspieranie Inicjatyw Edukacyjnych w Szkolnym Środowisku Wielokulturowym”. Celem projektu było kompleksowe przygotowanie dzieci cudzoziemskich rozpoczynających lub kontynuujących naukę w Zespole Szkolno-Gimnazjalnym w Grotnikach koło Łodzi oraz innych placówkach z gmin ościennych do włączenia w system edukacji oraz wspieranie tych dzieci, ich rodzin i środowiska szkolnego (w tym dzieci polskich i nauczycieli) do pracy w środowisku wielokulturowym. Program adresowany był do uczniów szkoły w Grotnikach (**30 uczniów**), dzieci rodzin korzystających ze świadczeń socjalnych na samodzielne utrzymanie poza terenem ośrodka oraz dzieci korzystających z ochrony międzynarodowej (status uchodźcy, ochrona uzupełniająca) i krajowej (pobyt tolerowany, pobyt ze względów humanitarnych) w placówkach na terenie województwa łódzkiego. Wsparciem w ramach programu objęci zostali również nauczyciele z ZSG w Grotnikach, którzy na co dzień pracują z dziećmi cudzoziemskimi (zwłaszcza uchodźcami) – **12 osób** i ich rodzicami oraz rodzice lub opiekunowie dzieci cudzoziemskich (**20 osób**).

Warsztaty biologiczno-chemiczne realizowane w projekcie „Mikroświat-makrowiedza. Edukacyjne ewolucje”

W ramach projektu zrealizowane były wycieczki i warsztaty wakacyjne, łączące zabawę i edukację kulturalną z nauką języka polskiego, wycieczki integracyjne organizowane podczas roku szkolnego, podczas których dzieci poznawać będą tradycyjną kulturę ludową, rękodzieło i rzemiosło ludowe charakterystyczne dla regionu łódzkiego, warsztaty psychologiczne i tematyczne dla dzieci cudzoziemskich prowadzone przez doświadczonego psychologa pracującego z dziećmi i młodzieżą mające na celu nauczenie dzieci radzenia sobie z emocjami i stresem, zapobieganiu cyberprzemocy i agresji rówieśniczej. Dodatkowo w projekcie przewidziane było wsparcie asystenta integracji dla rodziców i opiekunów dzieci cudzoziemskich.

W oparciu o pakiet informacyjny dla rodziców i opiekunów dzieci cudzoziemskich przeprowadzone zostały spotkania indywidualne, służące omówieniu komunikacji na linii uczeń – szkoła – rodzic i opiekun. Dodatkowo, nauczyciele pracujący z cudzoziemcami uczestniczyli w kursie języka rosyjskiego.

Drugi projekt pt.: „**Bezpieczne dzieciństwo w ośrodku dla cudzoziemców w Grotnikach**”, dofinansowany ze środków Programu „Bezpieczne dzieciństwo” Fundacji Dajemy Dzieciom Siłę, realizowany był od sierpnia 2016 roku do lutego 2017 roku. Jego głównym założeniem była poprawa bezpieczeństwa dzieci przebywających w ośrodku dla cudzoziemców w Grotnikach poprzez wzmocnienie kompetencji wychowawczych rodziców oraz budowanie lokalnych sieci wsparcia. Beneficjenci projektu to **85 cudzoziemców**, głównie pochodzących z Rosji (Czeczenia), Ukrainy, Kirgistanu i Gruzji w wieku 3-50 lat oraz **15 osób** reprezentujących lokalne instytucje i organizacje wspierające osoby doświadczające przemocy. Projekt adresowany jest do rodzin przebywających w ośrodku dla cudzoziemców w Grotnikach oraz do przedstawicieli instytucji i organizacji zapewniających wsparcie osobom doświadczającym przemocy, w tym osobom w trakcie procedury o udzielenie ochrony międzynarodowej korzystającym ze świadczeń socjalnych na terenie ośrodka oraz poza ośrodkiem oraz osobom objętym ochroną międzynarodową i krajową. W ramach projektu realizowano działania takie działania, jak: cykl warsztatów psychologiczno-pedagogicznych wzmacniających kompetencje rodzicielskie, cykl interdyscyplinarnych warsztatów dla dzieci, indywidualne spotkania z psychologiem służące wzmocnieniu kompetencji rodzicielskich, budowanie lokalnych sieci wsparcia (warsztaty, spotkanie networkingowe).

Działalność międzynarodowa Fundacji skupia się na promocji Polski, jej osiągnięć w sferze reformowania społeczeństwa, gospodarki i państwa. Międzynarodowe inicjatywy rozpoczęły się już w 1992 r., kiedy wraz z Uniwersytetem Rutgersa zorganizowano w Krakowie pierwszą międzynarodową konferencję na temat samorządu. W wydarzeniu wzięli udział przedstawiciele 12 krajów postkomunistycznych. Od tamtego czasu Fundacja zrealizowała szereg międzynarodowych projektów, m.in. we współpracy z krajami Europy Środkowo-Wschodniej (głównie z państwami bałkańskimi), byłymi republikami radzieckimi położonymi w Azji, a także z Tunezją, która w 2011 r. rozpoczęła proces budowania demokratycznych struktur państwa.

W ostatnich latach najwięcej ponadnarodowych działań FRDL realizowanych jest na rzecz Ukrainy. Fundacja od blisko 20 lat wspiera tam reformy demokratyczne na szczeblu lokalnym oraz rozwój społeczeństwa obywatelskiego. Projekty realizowane obecnie we współpracy z ukraińskimi partnerami koncentrują się na przekazywaniu najlepszych doświadczeń i dobrych praktyk w obszarze polskiej samorządności lokalnej, praktycznych aspektów diagnozowania potrzeb i problemów lokalnych oraz wdrażania procesów partycypacyjnego planowania strategicznego. Ponadto działania projektowe służą realizacji diagnoz i opracowaniu raportów prezentujących uwarunkowania lokalne, wspieraniu zarządzania zasobami lokalnymi, wzmocnieniu zaangażowania mieszkańców w życie publiczne oraz stymulowaniu rozwoju przedsiębiorczości lokalnej. Głównymi odbiorcami działań są przedstawiciele jednostek terytorialnych, organizacji pozarządowych, liderzy lokalni i młodzież.

Ważnym projektem realizowanym przez FRDL od lipca 2016 r. jest **Decentralization Offering Better Results and Efficiency (DOBRE)**. Jest on odpowiedzią na najistotniejsze wyzwania, jakie stoją przed Ukrainą w związku z decentralizacją władzy publicznej i reformą samorządu terytorialnego.

Projekt finansowany jest przez USAID (Amerykańską Agencję ds. Rozwoju Międzynarodowego), a realizowany przez międzynarodowe konsorcjum, którego liderem jest Global Communities. Jego celem jest wzmocnienie samorządu lokalnego w Ukrainie, wsparcie procesu decentralizacji oraz zapewnienie warunków dla rozwoju społeczności lokalnych. Projekt będzie realizowany do lipca 2021 r.

Ważna rola w projekcie przewidziana jest dla polskich partnerów. Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej, która od 1989 r. wspiera rozwój samorządności w Polsce, została wyłoniona do realizacji projektu DOBRE jako najbardziej doświadczona i zasłużona w tym zakresie polska organizacja. Pozostałymi partnerami realizującymi różne komponenty projektu, są następujące instytucje ukraińskie, polskie i amerykańskie:

- Ukraine Crisis Media Center (UCMC) – Ukraina,
- Małopolska Szkoła Administracji Publicznej Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie – Polska,
- National Democratic Institute (NDI) – Stany Zjednoczone,
- SocialBoost – Ukraina.

Działania projektu będą realizowane w **co najmniej 50 tzw. skonsolidowanych jednostkach terytorialnych** zlokalizowanych w następujących obwodach:

- dnipropietrowskim,
- iwanofrankowskim,
- charkowskim,
- chersońskim,
- kirowohradzkim,
- mikołajowskim,
- tarnopolskim

Działania będą się koncentrować na wsparciu nowo powstałych jednostek terytorialnych w zakresie lepszego zarządzania zasobami lokalnymi, poprawy jakości usług publicznych, lepszego zarządzania finansami, stymulowania rozwoju gospodarczego oraz wzmocnienia zaangażowania obywateli w sprawy publiczne. Efekty tych działań mają posłużyć jako zachęta dla innych, jeszcze nieskonsolidowanych jednostek do łączenia się w większe podmioty, które będą mogły sprawniejsze wypełniać swoje funkcje. Projekt obejmuje także dodatkowe komponenty: edukacyjny skierowany do młodzieży, kobiet i lokalnych liderów; rozwijania sektora edukacji na potrzeby administracji publicznej, wsparcia technologicznego, a także kampanię medialną skierowaną do ukraińskiego społeczeństwa.

FRDL realizuje jeden z ważniejszych komponentów projektu polegający na wsparciu ukraińskich jednostek w zakresie przygotowywania strategicznych planów rozwoju wypracowywanych metodą partycypacyjną (czyli przy zaangażowaniu społeczności lokalnej) oraz planów rozwoju gospodarczego na obszarach najbardziej zacofanych ekonomicznie.

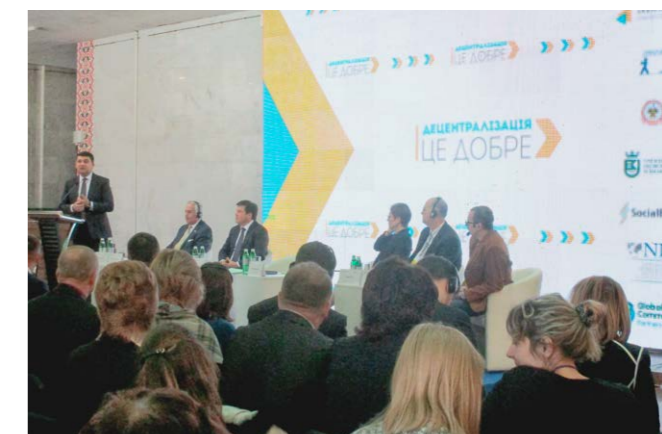
Działania prowadzone przez Fundację będą realizowane we wszystkich jednostkach terytorialnych objętych wsparciem.

Główne działania FRDL będą się koncentrować na:

- przygotowaniu ukraińskich ekspertów do współpracy z ekspertami FRDL w zakresie przygotowywania diagnoz lokalnych oraz wdrażania procesów partycypacyjnego planowania strategicznego,
- przeprowadzeniu diagnoz lokalnych i przygotowaniu raportów prezentujących uwarunkowania rozwoju każdej z jednostek objętych diagnozowaniem,
- zorganizowaniu i przeprowadzeniu procesów partycypacyjnego planowania strategicznego w jednostkach uczestniczących w projekcie, czego efektem będą strategie rozwoju lokalnego wypracowane przy udziale całej społeczności lokalnej,
- zorganizowaniu wizyt studyjnych do Polski oraz (we współpracy z Radą Europy) Akademii Przywództwa dla przedstawicieli skonsolidowanych ukraińskich gromad,
- przygotowaniu dwóch podręczników na temat: partycypacyjnego planowania strategicznego i zarządzania na poziomie lokalnym.

Jednocześnie istotnym aspektem projektu jest budowanie zaufania społecznego do wprowadzanych reform oraz nowych struktur samorządowych. Dlatego właśnie Fundacja w swoich działaniach kładzie bardzo mocny nacisk na stosowanie partycypacyjnych metod, w tym tzw. metody FRDL w zakresie planowania strategicznego. Podejście to zakłada m.in.: zaangażowanie w prace nad dokumentem strategicznym **szerokiej reprezentacji środowiska lokalnego**, przyjęcie **perspektywy zrównoważonego rozwoju** (oznaczającego, że analizy i decyzje podejmowane w trakcie wypracowywania strategicznych rozwiązań obejmują trzy obszary: gospodarczy, społeczny i środowiskowy), przeprowadzenie pogłębionej **diagnozy społecznej** (obejmującej zarówno analizę danych zastanych, jak i realizację badań społecznych), weryfikację wypracowanych rozwiązań w toku **rzeczywistych i efektywnych konsultacji** społecznych, **ściągłą współpracę** pomiędzy interesariuszami społecznymi i instytucjonalnymi, pracownikami urzędu oraz konsultantami ze strony FRDL w pracach nad dokumentem.

Projekt DOBRE został zainaugurowany podczas konferencji, która odbyła się w Kijowie 25-26 października 2016 r. Wśród gości honorowych konferencji znaleźli się Premier Ukrainy Volodymyr Groisman oraz Henadij Zubko, Wicepremier, Minister Rozwoju Regionalnego, Budownictwa i Usług Publicznych. Pierwszego dnia konferencji, podczas cieszącego się dużym zainteresowaniem uczestników panelu organizowanego przez FRDL, przedstawiciele Fundacji zaprezentowali doświadczenia polskiej reformy samorządowej oraz działania samej Fundacji na rzecz wspierania procesu decentralizacji oraz jej dalsze, ciągłe działania na rzecz profesjonalizacji polskich kadr samorządowych. Przedstawiono także dotychczasowe, liczne projekty realizowane przez FRDL w Ukrainie.

Premier Ukrainy Volodymyr Groisman wygłaszający przemówienie otwierające konferencję inaugurującą projekt DOBRE (Kijów, 25-26.10.2016 r.)

Przedstawiciele ukraińskich jednostek terytorialnych podczas dyskusji prowadzonych przy tzw. stolikach tematycznych w trakcie konferencji inaugurującej projekt „DOBRE” (Kijów, 25-26.10.2016 r.)

Po konferencji, 27 października odbył się warsztat ekspercki prowadzony przez FRDL, w trakcie którego polscy, ukraińscy i amerykańscy eksperci dzielili się doświadczeniami i pracowali nad koncepcją realizacji diagnoz lokalnych. Była to faza wprowadzająca do przygotowania partycypacyjnych strategii rozwoju.

Warsztat ekspercki FRDL, w którym uczestniczyli polscy, ukraińscy i amerykańscy eksperci projektu DOBRE (Kijów, 27.10.2016 r.)

Pierwszy etap działań w jednostkach zrealizowano w okresie październik 2016 – styczeń 2017. Działania, realizowane dotąd w **25 ukraińskich połączonych jednostkach terytorialnych**, koncentrowały się na przeprowadzeniu diagnoz lokalnych i przygotowaniu raportów prezentujących ich wyniki w kontekście uwarunkowań rozwoju lokalnego. Diagnozy te będą stanowić bazę dla kolejnych prac w jednostkach, polegających na przygotowaniu strategii rozwoju lokalnego metodą partycypacyjną (metodą FRDL). W trakcie realizacji tego etapu eksperci Fundacji odbyli szereg spotkań w każdej z jednostek, podczas których informowali o planowanych działaniach, przeprowadzali wywiady z kluczowymi osobami oraz mieszkańcami, i gromadzili dane do raportów. W końcowej fazie odbyły się spotkania podsumowujące w trakcie których przedstawiciele FRDL prezentowali swoje wnioski i ustalenia, które następnie były dyskutowane z przedstawicielami gromady.

Caryczanka, Ukraina – spotkanie z mieszkańcami, w trakcie którego prezentowane były założenia dotyczące procesu partycypacyjnego planowania strategicznego (12.12.2016 r.)

Biłoberizka, Ukraina – spotkanie z władzami (21.11.2016 r.)

Etap diagnostyczny został zamknięty wraz z końcem stycznia 2017 r., a jego efektem jest 25 raportów – diagnoz opisujących zidentyfikowane problemy lokalne, stosowane w jednostce praktyki zarządcze oraz potencjalne obszary wsparcia. Kolejnym etapem projektu będzie przeprowadzenie w jednostkach procesu strategicznego planowania przy szerokim zaangażowaniu społeczności lokalnej.

Następne 25 jednostek zrekrutowanych do udziału w projekcie zostanie objęte diagnozowaniem w maju 2017 roku.

Szczecińskie Centrum Szkoleniowe FRDL wspomaga ukraińskie przemiany od 2000 r. Od trzech lat działa w dwóch obszarach: budowanie społecznego fundamentu dla reformy samorządowej oraz kreowanie małej, pozarolniczej przedsiębiorczości na wsi. Podejmowane działania zmierzają ku tworzeniu w Ukrainie społeczeństwa obywatelskiego, otwartego na współpracę z Polakami. Ich istotnym elementem jest przekazywanie polskich doświadczeń sprawdzonych w działalności FRDL. Przyczyniają się one także do budowania zaufania dla współpracy z Polską w środowiskach lokalnych Ukrainy. W 2016 r. Ośrodek FRDL w Szczecinie realizował dwa projekty w Ukrainie.

Projekt „**Oddolne wsparcie reformy samorządowej w Ukrainie. Ukraińska sieć klubów dialogu obywatelskiego**”, realizowany w okresie od lutego do listopada 2016 roku, polegał na tworzeniu w małych miastach (czasem dużych wioskach) Klubów Dialogu Obywatelskiego (KDO), które podejmują różną działalność. Głównym założeniem projektu było wzmocnienie kompetencji i pobudzenie aktywności lokalnych elit przy wdrażaniu reformy samorządowej.

Dzięki działaniom projektowym aktywna jest coraz większa liczba klubów inspirujących i organizujących działalność obywatelską w mniejszych miejscowościach Ukrainy. Są one zorganizowane w postaci wspomagającej się sieci podmiotów, której liderem i koordynatorem jest Instytut Demokracji im. Pytypa Orlyka. Przygotowano także sieć podmiotów do kontynuowania pracy Szkoły Liderów KDO, z jednej strony zwiększającej kompetencje uczestników sieci, z drugiej zaś organizującej w przyszłości profesjonalne szkolenia dla samorządowców.

Dodatkowo projekt wzmocnił i przygotował narzędzia przydatne do dalszego działania poszczególnych Klubów i całej sieci. Istnieje **21 klubów** działających aktywnie w **21 miejscowościach** w ośmiu obwodach Ukrainy (charkowski, chersoński, czerkaski, dnipropropietrowski, kirowogradzki, mikołajowski, połtawski, winnicki). Zrealizowano łącznie **118 spotkań** lub innych przedsięwzięć obywatelskich o różnym, ważnym lokalnie charakterze. Oznacza to, że zaangażowani obywatele mają w ramach decentralizacji szansę skutecznego działania nie tylko w wielkich ośrodkach miejskich, ale także w małych i średnich miastach, a nawet dużych wioskach. Dodatkowo o idei i działalności klubów opowiada film „**Przestrzeń dialogu**”, dostępny w wersji ukraińskiej i polskiej.

Sieć KDO jest przygotowana do organizacji spotkań publicznych i szkoleń dla samorządowców – tu wykorzystuje się doświadczenie FRDL jako obywatelskiej sieciowej organizacji wspierającej wdrażanie w Polsce reformy samorządowej.

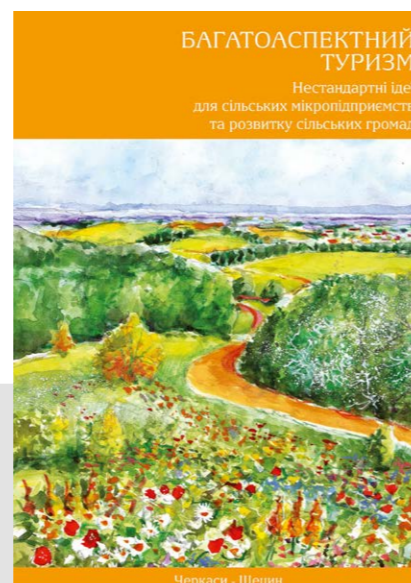
W pracach Szkoły Liderów KDO uczestniczyło systematycznie 40 kompetentnych liderów KDO z różnych stron Ukrainy (także liderzy z Klubów założonych w latach 2014 i 2015), którzy chcą współpracować na rzecz wdrażania i rozwoju samorządności w Ukrainie. Tym samym reforma samorządowa w tym kraju zyskała silnych i dobrze przygotowanych partnerów społecznych w terenie. W wyniku realizacji projektu opracowano narzędzia elektroniczne: platformę edukacyjną, dwa profile na Facebooku, a także upowszechniono 4 wydania newslettera.

Drugi z projektów pn. „**Szkoła przedsiębiorczości wiejskiej na Ukrainie**” (marzec-grudzień 2016 r.) dofinansowany był ze środków Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP w ramach Programu Polska Pomoc Rozwojowa 2016. Głównym celem projektu było podniesienie kwalifikacji małych przedsiębiorców wiejskich i ich pracowników poprzez utworzenie w centralnej Ukrainie ośrodka kształcenia zawodowego dla obecnych i potencjalnych przedsiębiorców.

W wyniku prowadzonych działań projektu powstał zweryfikowany w praktyce model kształcenia przedsiębiorców wiejskich przygotowany do dalszego wdrażania i rozwoju w ramach „Szkoły przedsiębiorczości wiejskiej” (model obejmuje sprawdzoną w praktyce metodę, zespół trenerów z kompetencjami tutorskimi oraz podręcznik). Został przeszkolony merytorycznie i metodycznie **12-osobowy** zespół trenerów i ekspertów, którzy przygotowani są do prowadzenia zajęć w „Szkołę przedsiębiorczości wiejskiej”. Każdy trener uczestniczył w 3 warsztatach dla trenerów, wizycie studyjnej w Polsce, prowadził zajęcia pilotażowe. Pierwsza grupa absolwentów szkoły przeszła przez proces kształcenia: 5 warsztatów, e-learning, wykonanie zadania jako pracy dyplomowej. Szkoła dla potrzeb kształcenia dysponuje podręcznikiem oraz zestawem narzędzi elektronicznych wraz z koncepcją ich wykorzystywania. Pozytywnie zweryfikowana została metoda kształcenia przedsiębiorców wiejskich w Lokalnych Ośrodkach Kompetencji (LOK) – w ramach szkoły zostały sprawdzone i działa 6 takich ośrodków.

Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej, jako doświadczona i zasłużona organizacja wspierająca rozwój samorządności stała się ośrodkiem dzielącym się doświadczeniem w szczególności z krajami Europy Środkowo-Wschodniej. Fundacja często gości także zagranicznych uczestników wizyt organizowanych przez inne instytucje i organizacje.

Publikacja „Turystyka wieloaspektowa. Niestandardowe pomysły dla mikroprzedsiębiorstw wiejskich i rozwoju społeczności wiejskich” opublikowana w ramach projektu „Szkoła przedsiębiorczości wiejskiej na Ukrainie”

WIZYTA DELEGACJI UKRAIŃSKIEJ W RZESZOWIE I LUBLINIE

FRDL Podkarpacki Ośrodek Samorządu Terytorialnego w kwietniu 2016 r. gościł delegację ukraińskich samorządowców, którzy przyjechali do Polski na zaproszenie Rady Europy. Spotkanie dotyczyło efektywności energetycznej w Polsce oraz możliwości przekazania dobrych praktyk z tego zakresu ukraińskim partnerom. Delegacja liczyła 30 osób, a w jej skład weszli: przedstawiciele Rady Europy, Ministerstwa Rozwoju Regionalnego Ukrainy, administracji na poziomie województwa/rejonu, samorządów miejskich, samorządów wiejskich, ukraińskich stowarzyszeń samorządowych. Przedstawiciele ukraińskich samorządów to autorzy najlepszych projektów nagrodzonych w 2015 r. w ramach konkursu ogólnokrajowego na temat: współpracy, efektywności energetycznej oraz promowania aktywności gospodarczej i tworzenia nowych miejsc pracy.

W Rzeszowie uczestnicy spotkali się z przedstawicielami podkarpackich samorządów oraz instytucji odpowiadających za ochronę środowiska. Honorowym gościem spotkania był Lucjan Kuźniar, Członek

Zarządu Województwa Podkarpackiego. Wśród prelegentów byli przedstawiciele Podkarpackiej Agencji Energetycznej, Urzędu Marszałkowskiego Województwa Podkarpackiego i podkarpackich uczelni wyższych. W siedzibie Urzędu Miasta Lublina z uczestnikami wizyty spotkał się Andrzej Wojewódzki – Sekretarz Miasta, który przedstawił rozwiązania w zakresie współpracy międzykomunalnej na przykładzie miasta Lublin i okolicznych gmin. Spotkania dotyczące dobrych praktyk w zakresie promowania przedsiębiorczości i tworzenia nowych miejsc pracy miały miejsce w Lubelskim Parku Naukowo-Technologicznym i Specjalnej Strefie Ekonomicznej.

Delegacja ukraińska przebywająca w Polsce na zaproszenie Rady Europy

Podpisanie porozumienia o współpracy pomiędzy FRDL Podkarpackim Ośrodkiem Samorządu Terytorialnego a Czernihowskim Centrum Przekwalifikowania i Doksztalcania Władz Publicznych, Samorządów Lokalnych, Przedsiębiorstw Państwowych, Instytucji i Organizacji

W styczniu 2016 r., podczas spotkania Podkarpackiego Forum Sekretarzy, podpisano umowę o współpracy pomiędzy Czernihowskim Centrum Przekwalifikowania i Doksztalcania Władz Publicznych, Samorządów Lokalnych, Przedsiębiorstw Państwowych, Instytucji i Organizacji a FRDL Podkarpackim Ośrodkiem Samorządu Terytorialnego. Porozumienie zostało podpisane przez Volodymyra Bojko – Prezesa Czernihowskiego Centrum i przez Annę Jagiełło – Dyrektora Ośrodka FRDL w Rzeszowie. Podjęte działania mają na celu wspieranie procesu współpracy między samorządami z regionu czernihowskiego i województwa podkarpackiego. Głównymi założeniami współpracy są m.in.: wymiana doświadczeń, transfer wiedzy oraz rozwój umiejętności i społeczności lokalnych obydwu województw.

FRDL PODPISAŁA POROZUMIENIE O WSPÓŁPRACY Z UNIWERSYTEM LWOWSKIM

We wrześniu 2016 r. zostały zainicjowane rozmowy z Władzami Uniwersytetu Lwowskiego dotyczące wykorzystania polskich doświadczeń w zakresie transformacji ustrojowej i decentralizacji państwa. W grudniu 2016 r. Jerzy Stępień – Przewodniczący Rady Fundatorów FRDL we Lwowie spotkał się z władzami Lwowskiego Narodowego Uniwersytetu im. Iwana Franka, reprezentowanymi przez Rektora prof. Wołodymira Melnyka i Dziekana Stosunków Międzynarodowych prof. Markijana Malskiego. Spotkanie miało na celu omówienie możliwości wykorzystania w Ukrainie doświadczeń Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnej w zakresie decentralizacji ustrojowej oraz budowania samorządu terytorialnego. Tematem rozmów były m.in. możliwości rozwoju samorządu terytorialnego w Ukrainie, rozpoczęta tam reforma decentralizacji oraz działania podejmowane na rzecz rozwoju społeczności lokalnych. Władze Uniwersytetu Lwowskiego zwracały uwagę na istotne wyzwanie, jakim jest kształcenie kadr dla samorządu terytorialnego w Ukrainie. W tym celu na uczelni utworzony został interdyscyplinarny kierunek, pozwalający studentom zdobyć ogólną wiedzę nt. funkcjonowania państwa w formule zdecentralizowanej.

Podpisanie listu intencyjnego – deklaracji rozpoczęcia współpracy w zakresie wspierania rozwoju demokracji lokalnej w Ukrainie (06.12.2016 r.)

Wynikiem spotkania było podpisanie listu intencyjnego – deklaracji rozpoczęcia współpracy w zakresie wspierania rozwoju demokracji lokalnej w Ukrainie. W założeniu obejmować ona będzie takie działania, jak: realizacja wspólnych projektów i programów badawczych, organizacja konferencji i seminariów, opracowywanie programów nauczania i podręczników dla studiów uniwersyteckich dotyczących samorządu terytorialnego czy prowadzenie doradztwa dla ukraińskich jednostek lokalnych.

W 2016 r. Ośrodek FRDL w Krakowie zrealizował I moduł projektu „**Aktywna młodzież na rynku pracy – poprawa jakości kształcenia zawodowego i przedsiębiorczego w ukraińskich placówkach edukacyjnych z wykorzystaniem metod symulacyjnych**”, finansowanego przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP (I moduł: marzec – grudzień 2016 r., II moduł: styczeń – grudzień 2017 r.). Projekt zwraca uwagę na zintegrowane kształtowanie kompetencji zawodowych i biznesowych w ukraińskich placówkach edukacji zawodowej, z jednej strony poszukiwanych na rynkach pracy obwodów uczestniczących w projekcie, a z drugiej strony zachęcających młode pokolenia do zakładania działalności gospodarczych po nabyciu kwalifikacji zawodowych w szkołach. W ramach projektu m.in. przeprowadzono kompleksowe badania i analizy popytu oraz podaży kompetencji na regionalnych rynkach pracy w obwodach Zachodniej Ukrainy uczestniczących w projekcie (Iwowski, rówieński, wołyński, iwanofrankowski, tarnopolski, czerniowiecki), zrealizowano spotkanie warsztatowe różnorodnych środowisk zainteresowanych poprawą jakości kształcenia zawodowego w Ukrainie – w formie międzysektorowego okrągłego stołu, a także udzielono wsparcia rozwojowego 47-osobowej grupie ukraińskich nauczycieli zawodu. Projekt, wykorzystując polskie doświadczenia, implementuje do ukraińskiego systemu kształcenia zawodowego i przedsiębiorczego innowacyjne, praktyczne podejście, atrakcyjne dla młodych ludzi, oraz skupiające się na kształtowaniu miękkich umiejętności zawodowych i przedsiębiorczych.

Partnerski projekt pn. „**Wspólne działanie – wspólne korzyści**”, współfinansowany ze środków Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności w ramach programu RITA – Przemiany w regionie, zrealizował w 2016 r. Ośrodek FRDL w Białymstoku. Projekt realizowany był w okresie od czerwca do października 2016 r. w Ukrainie w mieście Równe w partnerstwie trzech organizacji: Stowarzyszenie Szukamy Polski (Lider projektu – Polska), FRDL Podlaskie Centrum (partner projektu – Polska), Wołyńskie Centrum Zasobów (partner projektu – Ukraina). Odbiorcami projektu byli beneficjenci środków ukraińskiego Państwowego Funduszu Rozwoju Regionalnego – samorządy i organizacje pozarządowe, społeczność lokalna, zainteresowani przygotowaniem wspólnych projektów, a także pozyskaniem umiejętności budowania partnerstw i tworzeniem trwałych relacji mających wpływ na realizację polityki lokalnej. Działania projektu kierowane były do przedstawicieli lokalnych społeczności ukraińskich samorządu terytorialnego oraz lokalnych liderów społeczności lokalnych lub organizacji pozarządowych z regionu wołyńskiego, rówieńskiego, żytomierskiego, chmielnickiego, tarnopolskiego. Łącznie wzięło w nim udział 16 osób. Głównym założeniem projektu było wzmocnienie współpracy organizacji pozarządowych z władzami lokalnymi 4 regionów Ukrainy w zakresie przygotowania i realizacji wspólnych projektów oraz budowania trwałych partnerstw na rzecz rozwoju lokalnego i regionalnego.

Zrealizowano 3 sesje warsztatowe, których rezultatem końcowym będą opracowane projekty gotowe do złożenia w odpowiedzi na konkurs ogłoszony przez Państwowy Fundusz Rozwoju Regionalnego. Pierwsza sesja poświęcona była w całości procesowi komunikacji. Druga i trzecia sesja poświęcone były warsztatom tworzenia projektów partnerskich, których rezultatem było przygotowanie projektów do Państwowego Funduszu Rozwoju Regionalnego.

Uczestnicy warsztatów projektu „Wspólne działanie – wspólne korzyści”

● WIZYTA STUDYJNA MŁODZIEŻY Z GRUZJI

Ośrodki FRDL w Katowicach i Krakowie gościły studentów z Gruzji, którzy wybrani zostali spośród kandydatów z całego kraju w konkursie akademickim. Wizyta została zrealizowana w ramach programu „Samorządowy model i wsparcie przedsiębiorczości w Polsce”, a jej organizatorem była gruzińska fundacja „Cartu”. W organizacji projektu wzięły udział Ministerstwo Rozwoju Infrastruktury Gruzji oraz Ambasada RP w Tbilisi. W ramach wizyty uczestnicy odwiedzili instytucje rządowe, samorządowe oraz organizacje pozarządowe. Podczas spotkań w Ośrodku w Katowicach uczestnicy zapoznali się działalnością Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnej oraz z polskimi doświadczeniami reformy samorządu terytorialnego.

Studenci z Gruzji na spotkaniu w siedzibie Ośrodka FRDL w Katowicach

Wizyta gruzińskich studentów w Ośrodku FRDL w Krakowie (29.09.2016 r.)

Podczas spotkania w Ośrodku FRDL w Krakowie uczestnikom wizyty zaprezentowano m.in. projekty współpracy międzynarodowej ukierunkowanej z jednej strony na integrację europejską, a z drugiej na wsparcie krajów Europy Środkowo-Wschodniej. Szczególnie ciekawy dla uczestników okazał się temat projektów międzynarodowych współfinansowanych przez polskie Ministerstwo Spraw Zagranicznych w ramach programu Polska Pomoc Rozwojowa, kierowanych m.in. do społeczności w Gruzji.

Ośrodek FRDL w Krakowie jest partnerem projektu „**RATIO – działania regionalne na rzecz wprowadzenia innowacji do programów operacyjnych**” (kwiecień 2016 r. – marzec 2020 r.), współfinansowany z Programu Operacyjnego Interreg Europa. Liderem projektu jest Aragońska Federacja Gmin, Regionów i Prowincji/Aragones Federation of Municipalities, Regions and Provinces (FAMCP). Jego celem jest poprawa polityki regionalnej i programów wspierających dostarczanie innowacji, a także określenie potencjału innowacyjnych przedsiębiorstw z terenów wiejskich i pomoc w ich rozwoju i rozszerzaniu działalności poprzez plan wdrożenia i zarządzania innowacjami.

W 2016 r. powołano i zorganizowano pierwsze spotkanie Małopolskiej Grupy Interesariuszy, a także opracowano raport analityczny o stanie faktycznym wprowadzania innowacji na obszarach wiejskich oraz obszarach o niskiej gęstości zaludnienia. Opracowano metodologię i wyselekcjonowano grupę 20 innowacyjnych firm o statusie MMSP działających na terenach wiejskich w Małopolsce. Ponadto przebadano 20 firm, przeprowadzając wywiady z reprezentantami wskazanymi przez zlecającego mikro, małych i średnich firm (MMSP) innowacyjnych z terenów wiejskich w Małopolsce i opracowano raport z wyników. Przeanalizowano kilka typów dobrych praktyk w zakresie rozwoju i/lub promocji małopolskich MŚP z terenów wiejskich lub terenów małego zagęszczenia ludności oraz wybrano 2 dobre praktyki do pogłębionej analizy.

Pierwsze spotkanie Małopolskiej Grupy Interesariuszy, stanowiącej regionalne forum wymiany wiedzy i prac nad kluczowymi założeniami międzynarodowego projektu „RATIO – Działania regionalne na rzecz wprowadzania innowacji do programów operacyjnych” (Kraków, 21.09.2016 r.)

Ośrodek FRDL w Łodzi jest liderem projektu **“inEDU inclusive education model for children with migrant background in pre-schools”** (Model edukacji włączającej dzieci z doświadczeniem migracji w nurt edukacji przedszkolnej). Projekt jest dofinansowany ze środków Komisji Europejskiej z Programu ERASMUS+. Będzie on realizowany w okresie grudzień 2016 r. – grudzień 2018 r.

W realizację projektu zaangażowanych jest 10 partnerów reprezentujących przedszkola i szkoły oraz organizacje pozarządowe z Polski, Wielkiej Brytanii, Włoch, Szwecji, Macedonii, Rumunii, Estonii i Czech. Projekt stanowi odpowiedź na aktualne wyzwania związane z dynamiczną sytuacją migracyjną w Europie, w szczególności sytuacją dzieci. Migrują rodziny, które decydują się na wyjazd ze względów ekonomicznych. Oznacza to, że coraz częściej także w krajach, które dotychczas nie miały doświadczenia w zakresie włączania dzieci z doświadczeniem migracji, konieczne jest wypracowanie metod i narzędzi pozwalających na wyrównywanie ich szans edukacyjnych.

Działania zaplanowane w projekcie sprowadzają się przede wszystkim do przetestowania w krajach partnerskich wybranych metod służących włączaniu dzieci z doświadczeniem migracji w nurt edukacji przedszkolnej (pilotaż), w szczególności poprzez:

- badania w krajach partnerskich dotyczące istniejących rozwiązań w systemach edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej służących integracji i włączaniu dzieci z doświadczeniem migracji w nurt edukacji powszechnej (wskaźniki sukcesu, korzyści z integracji i włączania dzieci, przeszkody i trudności w integracji i sposoby zapobiegania im na podstawie doświadczeń UK i Szwecji), rekomendacje dla nowych krajów członkowskich UE (Polska, Rumunia, Estonia, Czechy) i krajów kandydujących do członkostwa w UE (Macedonia),
- wspieranie nauczycieli i edukatorów we wdrażaniu rozwiązań służących włączaniu dzieci z doświadczeniem migracji w nurt powszechnej edukacji poprzez organizację wizyty studyjnej i forum ekspertów w Wielkiej Brytanii oraz udział w grupach fokusowych (w pozostałych krajach partnerskich),
- pilotaż – dostosowanie i testowanie wybranych dobrych praktyk w krajach partnerskich (transfer rozwiązań szwedzkich i brytyjskich), określenie obszarów wymagających dalszego doskonalenia, sformułowanie rekomendacji dla systemów edukacji na poziomie lokalnym, krajowym i europejskim.

Spotkanie partnerskie projektu “inEDU inclusive education model for children with migrant background in pre-schools” w Łodzi

Wyniki finansowe Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnej w roku 2016 (stan na 31 grudnia 2016 r.). Sprawozdanie finansowe Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnej za rok 2016 jest w trakcie badania przez biegłego rewidenta. Po zakończeniu badania ostateczna wersja sprawozdania finansowego zostanie opublikowana na stronie: www.frdl.org.pl

BILANS – sporządzony na dzień 31.12.2016 r.		
AKTYWA	Stan na koniec roku	
	2016	2015
A. AKTYWA TRWAŁE	691 370,30	762 515,16
I. Wartości niematerialne i prawne	162 250,85	233 394,38
1. Koszty zakończonych prac rozwojowych		
2. Wartość firmy	6 290,00	4 690,00
3. Inne wartości niematerialne i prawne	155 960,85	228 704,38
4. Zaliczki na poczet wartości niematerialnych		
II. Rzeczowe aktywa trwałe	329 119,45	329 120,78
1. Środki trwałe	309 119,45	329 120,78
a) grunty (w tym prawo wieczystego użytkowania gruntu)	676,01	702,53
b) budynki, budowle i obiekty inżynierii lądowej i wodnej	252 445,95	271 268,21
c) urządzenia techniczne i maszyny	31 673,34	48 439,86
d) środki transportu	0,00	0,00
e) inne środki trwałe	24 324,15	8 710,18
2. Środki trwałe w budowie	20 000,00	
3. Zaliczki na środki trwałe w budowie		
III. Należności długoterminowe	0,00	0,00
1) od jednostek powiązanych		
2) od pozostałych jednostek		
IV. Inwestycje długoterminowe	200 000,00	200 000,00
1. Nieruchomości		
2. Wartości niematerialne i prawne		
3. Długoterminowe aktywa finansowe	200 000,00	200 000,00
a) w jednostkach powiązanych	0,00	0,00
- udziały lub akcje		
- inne papiery wartościowe		
- udzielone pożyczki		
- inne długoterminowe aktywa finansowe		
b) w pozostałych jednostkach	200 000,00	200 000,00
- udziały lub akcje		
- inne papiery wartościowe	200 000,00	200 000,00
- udzielone pożyczki		
- inne długoterminowe aktywa finansowe		
4. Inne inwestycje długoterminowe		

BILANS – sporządzony na dzień 31.12.2016 r.

AKTYWA	Stan na koniec roku	
	2016	2015
V. Długoterminowe rozliczenia międzyokresowe	0,00	0,00
1. Aktywa z tytułu odroczenia podatku dochodowego		
2. Inne rozliczenie międzyokresowe		
B. AKTYWA OBROTOWE	6 337 257,68	5 321 976,16
I. Zapasy	0,00	0,00
1. Materiały		
2. Półprodukty i produkty w toku		
3. Produkty gotowe		
4. Towar		
5. Zaliczki na dostawy		
II. Należności i roszczenia	554 732,84	770 515,20
1. Należności wewnątrzzakładowe		
2. Należności od jednostek powiązanych		
3. Należności od jednostek pozostałych	554 732,84	770 515,20
a) z tytułu dostaw i usług w okresie spłaty	298 604,32	570 883,38
- do 12 miesięcy	298 604,32	570 883,38
- powyżej 12 miesięcy		
b) należności z tyt. podatków, dotacji ceł, ubezpieczeń społ. i zdrowotnych oraz innych świadczeń	32 081,98	75 488,79
c) inne	195 107,24	95 203,73
d) dochodzone na drodze sądowej	28 939,30	28 939,30
III. Inwestycje krótkoterminowe	5 597 882,66	4 521 531,62
1. Krótkoterminowe aktywa finansowe	5 597 882,66	4 521 531,62
a) w jednostkach powiązanych	0,00	0,00
- udziały lub akcje		
- inne papiery wartościowe		
- udzielone pożyczki		
- inne krótkoterminowe aktywa finansowe		
b) w pozostałych jednostkach	0,00	0,00
- udziały lub akcje		
- inne papiery wartościowe		
- udzielone pożyczki		
- inne krótkoterminowe aktywa finansowe		
c) środki pieniężne i inne aktywa pieniężne	5 597 882,66	4 521 531,62
- środki pieniężne w kasie i na rachunku	3 023 024,70	2 427 209,04
- inne środki pieniężne	2 574 857,96	2 094 322,58
- inne aktywa pieniężne		
2. Inne inwestycje krótkoterminowe		
IV. Krótkoterminowe rozliczenia międzyokresowe	184 642,18	29 929,34
SUMA AKTYWÓW (A+B)	7 028 627,98	6 084 491,32

BILANS – sporządzony na dzień 31.12.2016 r.

PASywa	Stan na koniec roku	
	2016	2015
A. KAPITAŁ (FUNDUSZ) WŁASNY	3 894 368,67	5 368 741,52
I. Kapitał (fundusz) podstawowy	100,00	100,00
II. Należne wpłaty na kapitał podstawowy (wielkość ujemna)		
III. Udziały (akcje) własne (wielkość ujemna)		
IV. Kapitał (fundusz) zapasowy		
V. Kapitał (fundusz) aktualizacji wyceny	14 389,96	14 389,96
VI. Pozostałe kapitały (fundusze) rezerwowe	529 161,04	529 161,04
VII. Zysk (strata) z lat ubiegłych	4 793 539,10	7 148 491,02
VIII. Zysk strata (netto)	-1 442 821,43	-2 323 400,50
IX. Odpisy z zysku netto w ciągu roku obrotowego (wielkość ujemna)		
B. ZOBOWIĄZANIA I REZERWY NA ZOBOWIĄZANIA	3 134 259,31	715 749,80
I. Rezerwy na zobowiązania	9 225,00	41 457,92
1. Rezerwy z tytułu odroczonego podatku dochodowego		
2. Rezerwa na świadczenia emerytalne i podobne	0,00	22 175,20
- długoterminowe		
- krótkoterminowe		22 175,20
3. Pozostałe rezerwy	9 225,00	19 282,72
- długoterminowe	9 225,00	
- krótkoterminowe		19 282,72
II. Zobowiązania długoterminowe	0,00	0,00
1. Wobec jednostek powiązanych		
2. Wobec pozostałych jednostek	0,00	0,00
a) kredyty i pożyczki		
b) z tytułu emisji dłużnych papierów wartościowych		
c) inne zobowiązania finansowe		
d) inne		
III. Zobowiązania krótkoterminowe	667 199,07	540 142,44
1. Zobowiązania wewnątrzzakładowe		
2. Wobec pozostałych jednostek	657 625,10	528 575,37
a) kredyty i pożyczki		
b) z tytułu emisji dłużnych papierów wartościowych		
c) inne zobowiązania		
d) z tytułu dostaw i usług w okresie wymagalności	362 666,63	162 511,70
- do 12 miesięcy	362 666,63	162 511,70
- powyżej 12 miesięcy		
e) zaliczki otrzymane na dostawy		
f) zobowiązania wekslowe		
g) z tytułu podatków, ceł, ubezpieczeń i innych świadczeń	101 553,67	147 802,35
h) z tytułu wynagrodzeń	155 868,75	184 571,94

BILANS – sporządzony na dzień 31.12.2016 r.

PASYWA	Stan na koniec roku	
	2016	2015
i). inne zobowiązania	37 536,05	33 689,38
3. Fundusze Specjalne	9 573,97	11 567,07
IV. Rozliczenia międzyokresowe	2 457 835,24	134 149,44
1. Ujemna wartość firmy		
2. Inne rozliczenia międzyokresowe	2 457 835,24	134 149,44
- długoterminowe	0,00	1 199,25
- krótkoterminowe	2 457 835,24	132 950,19
SUMA BILANSOWA (A+B)	7 028 627,98	6 084 491,32

Rachunek zysków i strat – sporządzony za okres 01.01.2016r. – 31.12.2016 r.

	Stan za rok	
	2016	2015
A. Przychody netto ze sprzedaży i zrównane z nimi, w tym	23 727 497,10	28 700 098,39
- od jednostek powiązanych		
I. Przychody netto ze sprzedaży produktów	23 727 497,10	28 659 310,90
1) Przychody netto ze sprzedaży produktów	17 497 627,50	16 647 663,27
2) Przychody z tytułu dotacji	6 229 869,60	12 011 647,63
II. Zmiana stanu produktów		
III. Koszt wytworzenia produktów na własne potrzeby jednostki		
IV. Przychody netto ze sprzedaży towarów i materiałów		40 787,49
B. Koszty działalności operacyjnej	25 178 137,34	31 213 833,35
I. Koszty w układzie rodzajowym	25 178 137,34	31 213 833,35
1) Amortyzacja	126 921,84	145 604,55
2) Zużycie materiałów i energii	1 310 580,00	958 319,05
3) Usługi obce	8 260 861,39	9 728 367,01
4) Podatki i opłaty	432 665,41	336 304,24
5) Wynagrodzenia	11 326 651,90	15 093 981,33
6) Ubezpieczenia społeczne i inne świadczenia	1 507 903,08	1 939 568,44
7) Pozostałe koszty rodzajowe	2 212 553,72	3 011 688,73
II. Wartość sprzedanych towarów i materiałów		
C. Zysk (strata) ze sprzedaży (A-B)	-1 450 640,24	-2 513 734,96
D. Pozostałe przychody operacyjne	65 824,03	277 115,13
I. Zysk ze zbycia niefinansowych aktywów trwałych		3,00
II. Dotacje		

Rachunek zysków i strat – sporządzony za okres 01.01.2016r. – 31.12.2016 r.

	Stan za rok	
	2016	2015
III. Inne przychody operacyjne	65 824,03	277 112,13
E. Pozostałe koszty operacyjne	127 561,67	142 602,83
I. Strata ze zbycia niefinansowych aktywów trwałych		
II Aktualizacja wartości aktywów niefinansowych		
III. Inne koszty operacyjne	127 561,67	142 602,83
F. Zysk (strata) na działalności operacyjnej (C+D-E)	-1 512 377,88	-2 379 222,66
G. Przychody finansowe	73 494,74	73 059,36
I. Dywidendy i udziały w zyskach w tym:		
- od jednostek powiązanych		
II. Odsetki w tym:	57 471,99	73 039,72
- od jednostek powiązanych		
III. Zysk ze zbycia inwestycji		
IV. Aktualizacja wartości inwestycji		
V. Inne	16 022,75	19,64
H. Koszty finansowe	3 938,27	17 237,20
I. Odsetki w tym:	3 128,69	4 240,27
- dla jednostek powiązanych		
II. Strata ze zbycia inwestycji		
III. Aktualizacja wartości inwestycji		
IV. Inne	809,58	12 996,93
I. Zysk (strata) na działalności gospodarczej (F+G-H)	-1 442 821,41	-2 323 400,50
J. Wynik zdarzenia nadzwyczajnego (J.I-J.II)	0,00	0,00
I. Zyski nadzwyczajne	0	0
II. Straty nadzwyczajne	0	0
K. Zysk (strata) brutto (I+/-J)	-1 442 821,41	-2 323 400,50
I. Podatek dochodowy		
M. Pozostałe obowiązkowe zmniejszenia zysku (zwiększenia straty)	0,00	0,00
N. ZYSK (STRATA) NETTO (K-L-M)	-1 442 821,41	-2 323 400,50

DZIAŁANIA FUNDACJI ROZWOJU DEMOKRACJI LOKALNEJ W ROKU 2016 DOFINANSOWALI:

Amerykańska Agencja ds. Rozwoju Międzynarodowego (USAiD)/Global Communities
Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę
Fundacja Edukacja dla Demokracji
Fundacja im. Stefana Batorego
Fundacja Solidarności Międzynarodowej
Komisja Europejska/Program UE Interreg Europa
Komisja Europejska/Agencja Wykonawcza Programu Erasmus Plus
Małopolskie Centrum Przedsiębiorczości – Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego
Mazowiecka Jednostka Wdrażania Projektów Unijnych
Ministerstwo Edukacji Narodowej
Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego
Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej
Ministerstwo Rozwoju
Ministerstwo Spraw Zagranicznych
Polsko-Amerykańska Fundacja Wolności
Polska Fundacja Dzieci i Młodzieży
Rada Europy
Urząd Marszałkowski Województwa Lubuskiego
Urząd Marszałkowski Województwa Opolskiego
Urząd Marszałkowski Województwa Podlaskiego
Urząd Marszałkowski Województwa Świętokrzyskiego
Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego
Urząd Miasta Krakowa
Urząd Miasta Opola
Wojewódzki Urząd Pracy w Katowicach
Wojewódzki Urząd Pracy w Łodzi
Wojewódzki Urząd Pracy w Opolu

„Skuteczny urząd samorządowy. Rozwój kompetencji kadr jako element budowy sprawnej administracji lokalnej”

Opracowanie: dr Cezary Trutkowski

Raport z badań zrealizowanych przez Fundację Rozwoju Demokracji Lokalnej we współpracy z Centre of Expertise for Local Government Reform, Rada Europy

Do pobrania na: www.frdl.org.pl

ISBN: 978-83-64748-06-6

„Realizacja usług publicznych w jednostkach samorządu terytorialnego – ograniczenia, możliwości, rekomendacje”

Redakcja merytoryczna: dr Cezary Trutkowski

Do pobrania na: www.frdl.org.pl

ISBN: 978-83-64748-07-3

„Багатоаспектний туризм. Нестандартні ідеї для сільських мікропідприємств та розвитку сільських громад” (Turystyka wieloaspektowa. Niestandardowe pomysły dla mikroprzedsiębiorstw wiejskich i rozwoju społeczności wiejskich”), w ramach projektu „Szkoła przedsiębiorczości wiejskiej w Ukrainie”

Praca zbiorowa pod redakcją Przemysława Fenrycha i Oleny Hazizowej

Nakład: 300 egz.

Do pobrania na: www.frdl.org.pl

„Samorząd Pomorza. Zeszyty Problemowe. 25 lat samorządności. Wyzwania na kolejne 25-lecie”

Pod red. Grzegorza Gorzelaka

Zbiór wystąpień z konferencji z okazji 25 lat polskiego samorządu – „25 LAT SAMORZĄDNOŚCI. WYZWANIA NA KOLEJNE 25-LECIE” (Gdańsk, 30 czerwca 2015 r.)

Do pobrania na: www.gdansk.frdl.pl

ISSN 1641-1420

„Podstawy przedsiębiorczości społecznej”

Waldemar Żbik

Publikacja wydana w ramach projektu „Świętokrzyski Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej (ŚOWES)” współfinansowanego ze środków UE w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

ISBN 978-83-64748-08-0

BIURO ZARZĄDU FRDL

ul. Żurawia 43, 00-680 Warszawa
tel. 22 351 93 21, fax: 22 351 93 10
e-mail: zarzad@frdl.org.pl
www.frdl.org.pl

<p>BIAŁYSTOK FRDL – Podlaskie Centrum Dyrektor: Małgorzata Szewczyk (do dnia 29.02.2016 r.) Marta Siemieniuk (od dnia 01.03.2016 r.)</p> <p>ul. Choroszczańska 31, 15-732 Białystok tel. 85 732 17 88 fax: 85 732 94 84</p> <p>e-mail: frdl-pc@frdl.bialystok.pl www.frdl.bialystok.pl</p>	<p>BYDGOSZCZ Kujawsko-Pomorskie Biuro Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnej Dyrektor: Przemysław Byś (do dnia 14.04.2016 r.) Elżbieta Singer (od dnia 15.04.2016 r.)</p> <p>ul. Unii Lubelskiej 4C, 85-059 Bydgoszcz tel./fax: 52 321 18 90, 52 321 18 92</p> <p>e-mail: info@bydgoszcz-frdl.pl www.bydgoszcz-frdl.pl</p>	<p>GDAŃSK Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej Ośrodek Regionalny w Gdańsku Dyrektor: Andrzej Banach</p> <p>Targ Drzewny 3/7, 80-886 Gdańsk tel.: 58 308 47 72, fax: 58 550 32 39</p> <p>e-mail: biuro@gdansk.frdl.pl www.gdansk.frdl.pl</p>	<p>OPOLE Opolskie Centrum Demokracji Lokalnej Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnej Dyrektor: Magdalena Popławska</p> <p>ul. Krakowska 51 III p., 45-018 Opole tel./fax: 77 454 48 29, 77 453 68 25</p> <p>e-mail: biuro@opole.frdl.pl www.opole.frdl.pl</p>	<p>POZNAŃ Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej Ośrodek Regionalny w Poznaniu</p> <p>e-mail: szkolenia@frdl.org tel.: 68 453 22 09</p> <p>e-mail: biuro@okst.pl tel.: 32 206 80 39</p>	<p>RZESZÓW Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej Podkarpacki Ośrodek Samorządu Terytorialnego Dyrektor: Anna Jagiełło</p> <p>ul. Kolejowa 1, 35-073 Rzeszów tel./fax: 17 850 74 20, 17 862 69 64</p> <p>e-mail: post@frdl.rzeszow.pl www.frdl.rzeszow.pl</p>
<p>KATOWICE Ośrodek Kształcenia Samorządu Terytorialnego im. Waleriana Pańki Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnej Dyrektor: Marcin Smala</p> <p>ul. Moniuszki 7, 40-005 Katowice tel./fax: 32 253 84 09, 32 206 98 43</p> <p>e-mail: biuro@okst.pl www.okst.pl</p>	<p>BIURO WE WROCŁAWIU ul. Piłsudskiego 49-57, 50-032 Wrocław tel.: 71 372 41 21, fax: 71 344 26 90</p> <p>e-mail: biuro@okst.pl www.okst.pl</p>	<p>KIELCE Świętokrzyskie Centrum Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnej Dyrektor: Agnieszka Migoń</p> <p>ul. Sienkiewicza 78, 25-501 Kielce tel.: 41 343 00 38, 41 344 77 62 fax: 41 243 62 63</p> <p>e-mail: centrum@frdl.kielce.pl www.frdl.kielce.pl</p>	<p>SZCZECIN Centrum Szkoleniowe Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnej Dyrektor: Dominik Górski (do dnia 26.02.2016 r.) Przemysław Fenrych (od dnia 27.02.2016 r.)</p> <p>ul. Kolumba 86, 70-035 Szczecin tel.: 725 302 316 fax: 91 487 85 22</p> <p>e-mail: centrum@frdl.szczecin.pl www.frdl.szczecin.pl</p>	<p>WARSZAWA Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej Centrum Mazowsze Dyrektor: Irena Peszko (do dnia 31.08.2016 r.) Michał Wójcik (od dnia 01.09.2016 r.)</p> <p>ul. Żurawia 43 IV p., 00-680 Warszawa tel.: 22 351 93 12 tel./fax: 22 351 93 10</p> <p>e-mail: biuro@frdl.mazowsze.pl www.frdl.mazowsze.pl</p>	<p>ZIELONA GÓRA Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej Ośrodek Regionalny w Zielonej Górze Dyrektor: Iwona Szablewska</p> <p>al. Niepodległości 16/9, 65-048 Zielona Góra tel. 68 453 22 09 fax: 68 419 90 97</p> <p>e-mail: sekretariat@frdl.org www.frdl.org</p>
<p>KRAKÓW Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej Małopolski Instytut Samorządu Terytorialnego i Administracji Dyrektor: Bożena Pietras-Goc</p> <p>ul. Szlak 73a, 31-153 Kraków tel./fax: 12 633 51 54, 12 634 16 70</p> <p>e-mail: mistia@mistia.org.pl www.mistia.org.pl</p>	<p>LUBLIN Regionalny Ośrodek Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnej w Lublinie ul. 1 Maja 13/4, 20-410 Lublin tel.: 81 532 64 40, 81 532 64 70 fax: 81 534 84 65</p> <p>e-mail: info@frdl.lublin.pl www.frdl.lublin.pl</p>	<p>ŁÓDŹ Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej Centrum Szkoleniowe w Łodzi Dyrektor: Michał Wójcik</p> <p>ul. Rewolucji 1905 r. 9, 90-273 Łódź tel.: 42 307 32 38 fax: 42 288 12 86</p> <p>e-mail: biuro@frdl-lodz.pl www.frdl-lodz.pl</p>			

*Fundacja Rozwoju
Demokracji Lokalnej*

1989 r.

**FUNDACJA
ROZWOJU DEMOKRACJI LOKALNEJ**

ul. Żurawia 43

00-680 Warszawa

www.frdl.org.pl

